

Toplumsal Değişim Süreçlerinin Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programlarına (1924-2024) Etkisi *

The Effect of Social Change Processes on Primary School Programs in the Republican Period (1924-2024)

Beyhan BAYRAK¹

¹Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri
ABD, beyhanbayrak@duzce.edu.tr

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/ Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: 03.06.2024

Yayına Kabul Tarihi: 09.09.2024

ÖZ

Eğitim, bireysel anlamda davranış değişikliği meydana getirme görevini yüklediği gibi toplumsal anlamda gelişimleri ve değişimleri de görev olarak yüklenmektedir. Toplumlar, eğitim felsefesinde ve eğitim müfredatında yapacağı değişimler ve yenileşmelerle birlikte eğitimin bu gücünden faydalanabilmektedir. Bu doğrultuda mevcut çalışmanın amacı, toplumsal değişim süreçlerinin Cumhuriyet Dönemi boyunca hazırlanan İlkokul Programları (1924-2024) üzerindeki etkisini farklı açılardan analiz etmeye yöneliktir. Nitel yöntemin benimsendiği, betimsel ve içerik analizlerin yapıldığı çalışmada öncelikli olarak toplumsal değişimin temelinde yer alan ve değişimi yönlendiren faktörler belirlenerek temalar oluşturulmuştur. Sonrasında Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar gelen İlkokul Programları incelenmiş ve belirlenen temalara uygun olan yerler tablolar ve diyagramlar şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca temalarla ilişkili olan programdaki ifadelerin bir kısmı olduğu gibi bulgular kısmına yansıtılmıştır. Çalışma sonucunda, çağın koşulları ve imkânları da göz önünde bulundurularak İlkokul Programlarının, toplumsal değişim süreçlerinden etkilendiği ve programların toplumsal değişimleri dikkate alarak yenilenmiş ve güncellenmiş bir şekilde ilerleme kaydettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Yapılandırıcılık, Toplumsal Değişme, Cumhuriyet Dönemi, İlkokul Programları

* **Alıntılama:** Bayrak, B. (2024). Toplumsal değişim süreçlerinin Cumhuriyet dönemi ilkokul programlarına (1924-2024) etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(3), 2137-2188.

ABSTRACT

Education undertakes the task of creating behavioral changes in an individual sense as well as developments and changes in a social sense. Societies can benefit from this power of education with the changes and innovations it will make in the philosophy of education and curriculum. In this context, the aim of the current study is to analyze the impact of social change processes on the Primary School Programs (1924-2024) prepared during the Republic Period from different perspectives. In the study where the qualitative method was adopted and descriptive and content analyses were conducted, the factors underlying the social change and directing the change were determined and themes were created. Afterwards, the Primary School Programs from the declaration of the Republic to the present were examined and the places suitable for the determined themes were shown in the form of tables and diagrams. In addition, some of the statements in the program related to the themes were reflected in the findings section as they were. As a result of the study, it has been determined that Primary School Programs are affected by social change processes and have progressed in a renewed and updated way, taking into account the conditions and opportunities of the age.

Keywords: Social Constructivism, Social Change, Republican Period, Primary School Programs

GİRİŞ

Dünyada ve her çağda meydana gelen toplumsal değişimler hayatımızın ayrılmaz bir parçasıdır. Yaşamımızın temelinde olan toplumsal değişim, sosyal yapılarda, sosyal kurumlarda, sosyal organizasyonlarda ve sosyal davranışlarda geniş çapta görülen bir dönüşüm şeklidir. Ayrıca toplumlarda devamlılık arz edecek şekilde meydana gelen olayların, yaşantıların, faaliyetlerin, değerlerin ve süreçlerin zaman içinde belirli kısımlarının ya da tamamının değiştirilmesi ve sonrasında yeniden düzenlenmesidir. Bütün toplumlarda sürekli olarak bir hareketlilik ve değişim görülmektedir. Böylesi bir değişimin hızı çağlara ve toplumlara göre değişiklik gösterebilir. Çoğu zaman hızlı bir değişim gerçekleşirken çoğu zaman da yavaş bir değişim gerçekleşmektedir. Bu bağlamda toplumsal değişim kaçınılmazdır, evrenseldir ve bütün toplumlarda gerçekleşmektedir (Akujobi & Jackson, 2017; Güven, 2017; Tezcan, 1996). Bununla birlikte, bireylerin ve küçük grupların yaşamlarında meydana gelen bazı küçük çaptaki değişikliklerin, toplumsal değişimler olarak kabul edilemeyeceğini ancak bu tür değişikliklerin meydana gelen değişikliklerin tezahürleri ya da etkileri olabileceğini unutmamak gerekir. Aynı şekilde dikkat edilmesi gereken diğer bir husus vardır ki gerçekleşen her toplumsal değişim, mutlaka bir gelişme veya ilerleme süreci

olarak görülmemelidir (Akyüz, 2012). Çünkü toplumdaki değişmelerin bazıları gelişim, yenilik, ilerleme ve yenileşme olarak gerçekleşebileceği gibi diğer kısmı da eskiye dönüş, sorun, gerileme ve yozlaşma olarak gerçekleşebilir (Şişman, 2011; Tezcan, 1996). Dolayısıyla toplumsal değişimin yapısını, çerçevesini ve etkisini tam olarak belirleyebilmek için bu özelliği göz önüne almak gerekir. Toplumsal değişim tüm sosyal yapılarla, alanlarla ve kurumlarla ilişkilidir. Bu çerçevede bulaşıcı bir özelliğe sahiptir yani bir alandaki veya toplumun bir yönündeki değişimin etkisi; diğer ilgili alanlar üzerinde de kendisini gösterebilmektedir. Teknolojik, ekonomik, politik, dini, ideolojik, demografik ve tabakalaşma vb. faktörlerinin hepsi toplumun seyrini etkilediği kadar birbirlerini de etkileyen bağımsız değişkenler olarak görülmektedir. Alanlardan bir kısmı şunlardır;

Bilim ve Teknoloji: Bilim ve teknoloji, toplumu ve kültürü sürekli olarak etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bilimsel çalışmalar sonucunda ortaya çıkan ve yeni bilimsel buluşları doğuran teknoloji ise temelde toplumsal faydayı amaç edinerek gelişimini gerçekleştirmektedir. Ancak şunu da unutmamak gerekir fayda amaçlı olsa da çoğu zaman toplumda büyük zararlara neden olmaktadır.

Nüfus: Doğum, ölüm, savaş, göç ve doğal afetler gibi etkenler sonucunda meydana gelen nüfustaki değişimler toplumda sosyal ve kültürel değişimlere neden olabilmektedir. Nüfusun farklı bölgelerde, topluluklarda, sosyo-ekonomik gruplarda ve yaş gruplarında farklı oranlarda sürekli artması hem toplumsal sistemde hem de eğitim sisteminde birçok değişikliği gerektirebilmektedir.

İzolasyon ve Temas: Diğer toplumlardan izole edilmiş bir toplum, hızlı değişimlere tanık olabilen ve dış dünya ile temas halinde olan başka bir toplumun aksine yavaş bir değişim oranına sahip olabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal değişim sürecinde olan bir topluluğun ona yol gösterecek diğer topluluklarla temas halinde olması gerekmektedir.

Sosyal İlişkiler: Toplum denilen kavramın oluşmasının temelinde insan ilişkileri ve etkileşimleri bulunmaktadır. İnsanların karşılıklı ve sürekli etkileşimleriyle birlikte, yeni toplumsal normlar ve değerler doğar. Oluşan bu yeni değerler ve normlarda yeni ilişki türlerini oluşturur. İnsan ilişkilerinde ortaya çıkacak olan bu değişimler zamanla toplumsal değişimlere neden olacaktır (Erol, 2011; Gündüz, 2005).

Tutumlar ve Değerler: Toplum üyelerinin değişime karşı tutumu ve değerleri değişimi kolaylaştırabilir veya engelleyebilir. Geleneğe sıkı sıkıya bağlı bir tutum sergilemek her zaman sosyal değişimleri engelleyecektir. Dolayısıyla toplumsal değişim sürecinde sergilenecek tutum ve değer yargıları esneklik gösterdikçe değişime yardımcı olacaktır.

Ekonomi: Ekonomi alanında yaşanan olumlu veya olumsuz yöndeki gelişmeler toplumsal değişim sürecini başlatıcı bir güce sahiptir. Aynı şekilde yaşanan bir toplumsal değişim ekonomi üzerinde etkileyici bir güç olabilir. Eğitim sayesinde yetkin insan gücü kavramı oraya çıkmaktadır. Yetkin insan gücü ile birlikte teknolojinin ve ekonominin güçlenmesi, gelişmesi ve ilerlemesi gerçekleşmektedir (Tezcan, 2006).

Psikolojik (Bireysel ve Gelişimsel) Faktörler: İnsan doğası gereği kendini tanımayı, keşfetmeyi ve gerektiğinde kendinde değişimi arzu eder. Yenilik aramaya ve kendini değiştirmeye yönelik doğuştan gelen eğilim insanın bazen kendinde yeni fikirleri ve dönüşümleri denemesine neden olur. Böylesi bir süreçte eğitim, kişisel yetenekleri geliştirmek, yeni yetenekler oluşturmak ve bu süreçte insanın sürdürülebilir ve tutumlu olması için mevcut fırsatlar dizisini genişletmek için en önemli araçlardan biridir.

Kurumsal Değişimler: Toplumsal değişim ile birlikte toplumsal kurumlarında değişime uğramakta ve yeni bir şekle bürünmektedir. Bu kurumların ihtiyaçlara olumlu cevap verebildiği ölçüde kurumlaştığı, ancak ihtiyaçlara cevap veremeyen veya ihtiyaç olmaktan çıkmış olan kurumların ortadan kaldırıldığı bilinmektedir (Gündüz, 2005).

Kültürel Temeller: Gelişimlere ve yeniliklere açık bir toplumun, kültürel temellerinde de değişiklikler ortaya çıkacaktır. Nitekim toplumsal değişimler, kültürel değişimlere veya kültürel değişimler, toplumsal değişimlere neden olabilmektedir (Brameld, 1955; Tezcan, 1996).

İletişimdeki Yenilikler: Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim alanındaki teknolojilerde de gelişmeler yaşanmaktadır. Üretilen iletişim teknolojileri ile birlikte toplumlar arası iletişim çok yönlü ortaya çıkmakta ve toplumlar birbirini etkilemektedir.

Doğal Koşullar (Fiziki, Biyolojik ve Coğrafi etkenler: Toplulukların yaşamını sürdürdükleri fiziki ve coğrafi koşullar toplumsal yapılarını etkilemektedir. Fiziki ve coğrafi koşullardaki değişimler toplumsal değişime neden olmaktadır. İklim koşulları,

yeryüzü şekilleri, doğal afetler, depremler, erozyon, toz taşınımı gibi pek çok faktörler ani toplumsal değişimleri gerçekleştirebilmektedir.

Küreselleşme: Gündemde olan bu kavramda amaç ülkelerarasındaki politik, ekonomik ve sosyal ilişkilerin yaygınlaşmasını sağlayabilmektir. Gerçekleştirilecek bu ilişkilerle birlikte ideolojik, dinsel, ekonomik güç gibi ayrımlara neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ve karşılıklı bir bağın oluşturulması için birtakım çalışmalar organize edilir.

Yönetimde Yenilikler, Liderlik ve İdeolojik Yaklaşımlar: Güçlü ideolojiye ve uygulanabilir liderliğe sahip sosyal hareketler kitleleri harekete geçirebilir ve toplumda beklenen değişiklikleri meydana getirebilir. Ülke yönetimlerinde oluşan değişimler veya yenilikler toplumun yapısını da etkileyerek onu değişime sürükler.

Toplumsal değişim sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için belirtilen faktörlerin her biri üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir. Zira kendini değiştirmek, dönüştürmek veya modernleştirmek isteyen toplum, arzu ettiği hedeflere ulaşmak için bir takım araçları, kurumları veya kuruluşları kullanmak zorundadır. Bu araçlar arasında yer alan “Eğitim” belki de en önemlisi ve en kıymetlisidir. Eğitimin toplumsal değişim süreci üzerindeki gücünü ve değerini ortaya koyabilmek için yirminci yüzyılın başlarında T. Brameld, G. Counts ve H. Rugg tarafından “sosyal yapılandırmacı eğitim felsefesi” adı altında bir eğitim anlayışı oluşturuldu. Onlara göre, toplumda meydana gelen değişimlerin analiz edilmesinde ve değişime yönelik gerekli düzenlemelerin yapılmasında eğitim önemli bir rol üstlenmektedir. Eğitimin toplumsal değişimle olan bu ilişkisi basit ve tek taraflı bir ilişki değildir; çünkü eğitim yalnızca toplumsal dönüşümün sağlanmasında bir araç değildir, aynı zamanda düzeni korumada da bir araçtır. Başka bir deyişle eğitim, sosyal sistemin hem korunmasına hem de farklı yönlerinin değiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Karşılıklı ilişkinin doğru olarak ilerleyebilmesi için toplumsal değişime yanıt olarak eğitim sisteminin de değişmesi gerekmektedir. Eğitimdeki değişim, toplumsal değişimle uyumlu olmalı ve çeşitli toplumsal grupların yeni amaç ve taleplerini yeterince karşılayabilmelidir (Brameld, 1965; Counts, 1932). Aksi halde toplumun amaç ve talepleri ile eğitim sisteminin amaç ve talepleri arasında bir boşluk oluşabilmektedir. Eğitimin toplumsal değişimdeki işlevlerinden biri de toplumda sosyal değişimler yaratmanın yanı sıra toplumdaki bu değişimin hızını artırmanın da bir aracı

olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda daha güçlü ve hızlı bir değişim sağlayabilmek için eğitime dair her bir alanın (müfredat, yöntem-teknik, içerik, değerlendirme vb.) iyileştirilmesi ve yenilenmesi yoluna gidilmelidir (Güven, 2017; Akyüz, 2001; Tezcan, 1996). Bu bağlamda eğitimin alanlarından biri olan eğitim müfredatlarında yapılan yenileşmeler ve değişimler bir anlamda toplumsal anlamda yaşanan değişimlerle birlikte ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir (Dewey, 2023). Dolayısıyla eğitim programları oluşturulurken ve geliştirilirken toplumdaki temel ideolojik düşüncelerin, kültürel değerlerin, ekonomik döngünün, yönetim şekillerinin, toplumdaki önemli sorunların, toplumsal çatışmaların ve toplumda yaşanan değişimlerin dikkate alınması gerekir (Gültekin, 2020; Ertürk, 1998; Brameld, 1965; Counts, 1932). Nitekim çocukların topluma sağlıklı şekilde uyum sağlayabilmeleri için eğitim programlarının içinde bulunduğu çevreye, topluma, ülkeye ve dünyadaki gelişmelere göre belirlenmesi ve düzenlenmesi ayrıca eğitim sürecinin toplumun hareketliliğine paralel olarak sürekli bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir (Varış, 1994).

✓ Bu çerçevede ülkemizde uygulanan eğitim programlarının da böylesi bir özelliği taşıyıp taşımadığını ortaya koymak önemli olacaktır. Günümüzde Cumhuriyet Dönemi İlkokul Öğretim Programlarına yönelik yapılan alansal çalışmalar mevcuttur. Ancak bu çalışmalar daha çok eğitim programlarını tanıtmaya yöneliktir. Mevcut çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli özelliği ise Cumhuriyet Dönemi İlkokul Öğretim Programlarında yer alan ifadelerin toplumsal değişime neden olan ve sonrasında değişimi düzenleyen faktörleri ne kadar içerdiğine ve toplumsal değişim sürecini ne kadar şekillendirmeye çalıştığına yöneliktir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, toplumsal değişim süreçlerinin Cumhuriyet Dönemi boyunca hazırlanan İlkokul Programları (1924-2024) üzerindeki etkisini farklı açılardan analiz etmeye yöneliktir. Dolayısıyla mevcut çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet Dönemi İlkokul Öğretim Programlarının (1924, 1926-1930, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2015, 2018, 2024) genel ve özel amaçları üzerinde toplumsal değişim sürecinin etkisi nelerdir?

✓ Cumhuriyet Dönemi İlkokul Öğretim Programlarının (1924, 1926-1930, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2015, 2018, 2024) eğitim-öğretim ilkeleri ile ders içeriklerine toplumsal değişim sürecinin etkisi nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, toplumsal değişim süreçlerinin Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar uygulanan İlkokul Öğretim Programlarına etkisi analiz edilmeye çalışıldığı için nitel araştırma modelinde yer alan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın Verileri ve Toplanması

Araştırmanın verileri olan Cumhuriyetin ilanından günümüze yayınlanmış İlkokul Öğretim Programları (1924, 1926-1930, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2015, 2018, 2024) Talim Terbiye Kurulu Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve MEB resmi internet sitesinden taranarak oluşturulmuştur. Elde edilen verilerin içerikleri kontrol edilmiş ve toplumsal değişim sürecini yansıtacak kısımlar belirlenmiştir. Bu çerçevede 1924, 1926-1930, 1936, 1948 ilköğretim programlarının genel amaçları, Hayat Bilgisi, Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerin amaçları, eğitim öğretim ilkeleri ve ders içerikleri; 1968 İlkokul Programının genel amacı, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinin amaçları, eğitim öğretim ilkeleri ve ders içerikleri; 1998 İlköğretim Programının Hayat Bilgisi dersi, Sosyal Bilgiler dersi amaçları, eğitim öğretim ilkeleri ve ders içerikleri; 2005, 2015, 2018, 2024 programlarının genel amaçları, Hayat Bilgisi dersi ve Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının amaçları, eğitim öğretim ilkeleri ve ders içerikleri araştırmanın verileri olarak belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin kazanımları/ders içerikleri için 1968, 1998, 2005 programlarının 4 ve 5. sınıf kademesi, 2015-2018-2024 programlarının 4. sınıf kademesi ile ilgili kısımlar veri olarak kullanılmıştır. İncelenen programların yılları ve program adı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. İlkokul/İlköğretim Programları

Yıl	Program Adı
1924	İlk Mekteplerin Müfredat Programı
1926-1930	İlk Mekteplerin Müfredat Programı
1936	İlkokul Programı
1948	İlkokul Programı
1968	İlkokul Programı
1998	İlköğretim Programı
2005	Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
2015	Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
2018	Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
2024	Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Verilerin Analizi

Araştırmada betimsel ve içerik analizi yöntemlerine başvurulmuştur. Elde edilen verileri ve bilgileri olduğu gibi aktarabilmek, dönemin dil ve metinsel ifadelerini değiştirmeden olduğu gibi betimleyebilmek amacıyla bu analiz yöntemleri tercih edilmiştir. Araştırmada öncelikli olarak toplumsal değişimle alakalı olan alan yazılar incelenmiştir. Toplumsal değişimin olmasını sağlayan ve sonrasında bu değişimin sürecini etkileyen faktörler belirlenmiştir. Belirlenen faktörlere göre temalar oluşturulmuştur. Belirlenen temalar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Toplumsal Değişime Neden Olan ve Değişimi Düzenleyen Faktörler

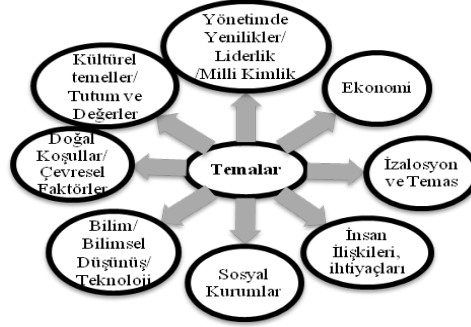
Temalar
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/İdeolojik Yaklaşımlar/Milli Kimlik
Ekonomi
Bilim/Teknoloji/Bilimsel Düşünüş
İletişimde Yenilikler
Tutumlar ve Değerler
Kültürel Temeller
Çevresel/Doğal Kaynaklar
Doğal Koşullar (Fiziki, Biyolojik Ve Coğrafi Etkenler)

Nüfus
İzolasyon ve Temas
İnsan İlişkileri
İnsanların İhtiyaçları
Küreselleşme
Sosyal Kurumlar
Psikolojik (Gelişimsel ve Bireysel) Faktörler

Sonraki süreçte Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar gelen İlkokul Programlarında (1924, 1926-1930, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2015, 2018, 2024) yer alan genel amaçlar, açıklamalar, eğitim öğretim ilkeleri, derslerin amaçları, derslerin içerikleri analiz edilmiş ve belirlenen temalara uygun olan ifadeler tespit edilmiştir. Tablolar ve diyagramlar yoluyla programla ilişkili olan toplumsal değişim temaları görselleştirilmiştir. Araştırmanın aktarılabilirliğini ve doğrulanabilirliğini (Lincoln ve Guba, 1985) sağlamak amacıyla programlardan elde verilerin bir kısmı değişime uğramadan doğrudan sunulmuştur. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği için uzman görüşüne de başvurulmuştur. Tespit edilen bulgular, toplumsal değişim temalarına uygunluğu açısından tartışılmış ve verilerin doğruluğu ortak alınan kararlarla teyit edildikten sonra son halini almıştır.

BULGULAR

1924 İlk Mektepler Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Şekil 1. 1924 İlk Mektepler Müfredatında tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

Amaçlar

1924 İlk Mektepler Müfredatında, programın “*genel amaçlarına*” ve her bir derse özgü olan “*özel amaçlara*” yer verilmemektedir. İlkokulun amacına yönelik bilgelere program içerisindeki “Musahabat-1 Ahlakiye” ve “Malumat-1 Vataniye” kısmında ulaşılabilmektedir. İlk üç sınıf için Musahabat-1 Ahlakiye ve dördüncü, beşinci sınıf için ise Malumat-1 Vataniye haftada birer saat olacak şekilde programda yer verilmektedir.

Musahabat-1 Ahlakiye ve Malumat-1 Vataniye'nin gayesine baktığımız zaman özellikle Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte yenilenen yönetim şeklini, yeni rejimi, ideolojik fikirleri öğrencilere tanıtmak ön plandadır. Bu çerçevede oluşan bu yeni oluşuma yönelik öğrencilerin tutum ve değerleri olumlu yönde eğitilmelidir. “*Gençlere Türkiye Cumhuriyetinin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, velhasıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmektir.*” Yeni bir rejimin getirdiği etkiyle birlikte programda özellikle çocukların fikirlerini hür şekilde ifade etmelerini, bunun gerçekleşmesi için ise gerekli olan fırsat ve imkânların sunulması gerektiği vurgulanır. “*Çocukları mektebin maddi ve manevi hayatıyla*

alakadar olan bütün meselelerin münakaşasına ve haline iştirak ettirmek, kendilerine idrak ve kabiliyetleri nispetinde vazifeler tevdi etmek, hürriyetlerini istimal, şahsiyetlerini inkişaf ettirecek fırsat ve imkânlar hazırlamak lazımdır.” Fikir hürriyetinin elde edilmesiyle birlikte aslında çocuklar Cumhuriyet rejiminin ne kadar değerli ve kıymetli olduğunu daha iyi anlayacaktır. “*Gençler, bizzat kendi tecrübeleriyle en muvafık ve en mükemmel tarz-ı idarenin cumhuriyet idaresi olduğunu fiilen öğrenmiş ve icabında onu müdafaa ve himaye için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyecek bir hale gelmiş olurlar.*” Çocukların fikirlerini hür şekilde ifade etmediği programlarda ise “*Çocuklardan körü körüne itaat ve inkıyat isteyen, onları lüzum ve hikmetini anlamadıkları sıkı bir nizam ve mücazat silsilesiyle tahdit ve takyit eden, şahsiyet ve seciyelerinin inkişafına müsaade etmeyen, teavün ve tesanüt hislerinin teessüsüne imkân bırakmayan mektep, ancak mutlakiyet idarenin istediği fertleri yetiştirebilir*” (Maarif Vekâleti, 1924) şeklinde ifade edilir.

Öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri

Tarih dersinin içerik kısmında özellikle geçmiş yönetim şekliyle ilgili “*Meşrutiyetin ilanından bugüne kadar cereyan eden en mühim vakalar ...muallim tarafından takriri ve hikâye edilecektir. ...eski istibdat idaresinin fenalıklarına, ferdi saltanatın zulümlerine, sarayın sefahatine, sair unsurlardan gördüğümüz fenalıkların teşrihine...*” sonrasında ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş döneminde yaşadığı zorluklar, yaşanan kahramanlıklar ve verilen mücadele üzerinde durulur. “*Bilhassa Anadolu’da milli hareketlerin başlamasıyla Cumhuriyet’in ilanına kadar geçirdiğimiz milli intibah devrine en fazla ehemmiyet verilecek, bu devrin kahramanlık menkıbeleri büyük şahsiyetleri anlatılacaktır*” (Maarif Vekâleti, 1924).

Coğrafya dersi içerik kısmında, yeni kurulan devletin yaşadığı ekonomik bulanımdan çıkabilmesi için halkın aydınlatılması söz konusudur. “*...çocuklara kuru kuruya coğrafya malumatı verilmekten ziyade o mahallin halkı, halkın iktisadi faaliyetleri hakkında talebede alakalar uyandırmaya ve o mahal ile muhtelif şehirler, mntıklar ve memleketler arasında cari olan mütakabil iktisadi münasebetlere nazar-ı dikkatlerini celp etmeye ehemmiyet verilmelidir*” (Maarif Vekâleti, 1924).

Malumat-ı Vataniye dersinin beşinci sınıf ders içeriğinde ekonomiye yönelik “Devlet bütçesi nedir? Devletin iktisadi hayata ait vazifeleri. Milli iktisat misakına riayet” (Maarif Vekâleti, 1924) ifadeleri yer almaktadır.

1926 İlk Mektepler Müfredatı ve sonrasında yenilen 1930 İlk Mektepler Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Amaçlar

Tablo 3. 1926-1930 İlk Mektepler Müfredatının Amaçlar Kısmında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Genel Amaçlar (Yok)	Hayat Bilgisi 9 amaç	Tarih 3 amaç	Coğrafya 4 amaç	Yurt Bilgisi 6 amaç
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/ Milli Kimlik	-	-	1	1	1,2,3,4,6
Ekonomi	-	2	-	2	1,5
Bilim/Teknoloji/Bilimsel Düşünüş	-	4,7,8	-	3,4	4
İletişimde Yenilikler	-	-	-	-	-
Tutumlar ve Değerler	-	5,7	1,2,3	1	1,2,4,5
Kültürel Temeller	-	6	1,2,3	-	5
Doğal Kaynaklar	-	1,2	-	-	-
Doğal Koşullar	-	1,2,6	-	3	-
Nüfus	-	-	-	-	-
İzolasyon ve Temas	-	-	-	2,3	3
İnsan İlişkileri	-	5,9	-	2	2,3
İnsanların İhtiyaçları	-	-	-	2	-
Küreselleşme	-	-	-	-	-
Sosyal kurumlar	-	3	-	-	6
Psikolojik (Gelişimsel ve Bireysel) Faktörler	-	-	-	-	-

Tablo 3 incelendiğinde Hayat Bilgisi dersinin amaçlar kısmında bilim ve bilimsel düşünüş, doğal koşullar ve çevresel kaynaklar, tutumlar ve değerler temalarının daha

çok vurgulandığı görülmektedir. Tarih dersi amaçlar kısmında kültürel temeller, tutum ve değerler temaları üzerinde daha çok durulurken yönetimde yenilikler teması üzerinde daha az durulmaktadır. Coğrafya dersi amaçlar kısmında izolasyon ve temas, bilim ve teknoloji temasına ağırlık verildiği görülmektedir. Yurt Bilgisi dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler, tutumlar ve değerler, ekonomi ve insan ilişkileri temaları ön plandadır. Genel olarak derslerin amaçlar kısmına bakıldığında iletişimde yenilikler, nüfus, küreselleşme ve psikolojik faktörler temalarına yer verilmediği görülmektedir.

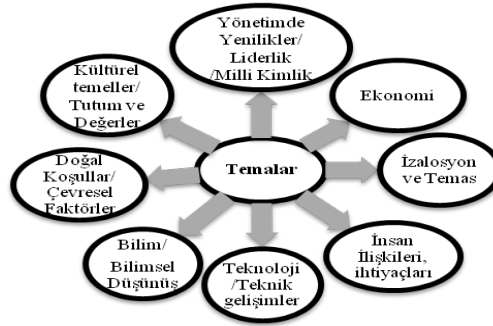
Hayat Bilgisi dersi amaç kısmında bilim ve bilimsel düşünüş teması için “*Gözleme dayalı tetkiklerle çocuklara insanın vücudu ve vücuttaki organların görevleri hakkında bilgi vermek, bir taraftan çocukların tetkik ve müşahade kabiliyetlerini arttırmak, diğer taraftan gördüklerini ve bildiklerini bizzat şifahen, tahriren ve iş vasıtasıyla doğru ve güzel ifadeye alıştırmak*”, ekonomi ve doğal koşullar teması için, “*insanın hayvan beslemek, orman yetiştirmek, toprağı işlemek, yollar yapmak, kanallar açmak suretile tabiat üzerinde vukua getirdiği tahavvülleri göstermek*” (Maarif Vekâleti, 1926-1930, s. 7-8) ifadeleri örnek olarak gösterilebilir.

Tarih dersi amaç kısmında milli kimliğe yönelik “*Çocuklara Türk milletinin mazisi hakkında malûmat verip onlarda milli şuur uyandırmak*” (Maarif Vekâleti, 1926-1930) ifadesi yer almaktadır. Coğrafya dersi amaç kısmında milli kimlik temasına yönelik “*Çocuklara doğup büyüdüğü memleketi tanıtmak ve Türk vatanını sevdirmek*” temas ve izolasyona yönelik “*Vatanın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıtmak, ...Vatanımızla en çok temas ve münasebeti olan memleketler hakkında biraz daha mufassal olmak üzere dünya üzerindeki diğer memleketleri ve milletleri tanıtmak*” (Maarif Vekâleti, 1926-1930, s. 71) ifadeleri örnek olarak gösterilebilir.

Yurt Bilgisi dersi kapsamında toplumsal kavramları öğretmeye yönelik, “*Çocuğa etrafında biten işlerin, cereyan eden hadiselerin ahlaki, iktisadi ve hukuki... kısaca içtimai manaları idrak etmek*” toplum içindeki yerini ve önemini benimsetmek için “*Çocuğa içinde yaşadığı cemiyette kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek*”, bilim temasına “*Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milletini sevdirmek (Bu değerini nasihat ve uyarı şeklinde verilmek yerine, imkânlar ölçüsünde gerçeklikle temas ettirilerek gözlem, araştırma ve düşünmeye dayanan yöntemlerle aşılması)*”, devlet

teşkilatı ve hükümet hakkında bilgi verilmesine yönelik “Çocuğa devlet teşkilatı ve hükümet makinası hakkında esaslı fikirlere ve malûmata sahip” ekonomi temasına yönelik “Türk sây ve teşebbüsü ile meydana gelen sây ve ikdam ile işleten müesseselere bilhassa dikkati celp suretiyle çocukta Türkün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında iltimat ve iman tevlit etmek ve yaşatmak” (Maarif Vekaleti, 1926-1930, s. 78-79) amaçları örnek olarak gösterilebilir.

Öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 2. 1926-1930 İlk Mektepler Müfredatının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

Hayat Bilgisi dersi kapsamında öğrenme-öğretme sürecinde bilim ve bilimsel düşünüş temasına yönelik “... Güneş tutulması, kuyruklu yıldızın zuhuru, şimşek çakması... gibi hadiseler vukuları esnasında tedrisatta nokta-i hareket ittihaz olunmalıdır. Hayat bilgisi dersini müşahedelere istinaden vermek icap ettiğinden... Muallim yalnız rehberlik eder ve talebenin mesaisini kontrol eder”, doğal koşullar teması için, “Memleketin her tarafında tabiat koşulları ve şartları, o çevrede yaşayan insanların hayat ve yaşayış tarzları bir değıldir”, yönetimde yenilikler temasına yönelik, “çocuklara cumhuriyet umdeleri telkin olunur” düşüncesi söz konudur (Maarif Vekâleti, 1926-1930, s. 9-12).

Hayat Bilgisi ders içeriğinde, çocukların çevre ve doğa koşullarına göre yaşamlarını ekonomik, sosyal ve kültürel olarak düzenleyip şekillendirmesi amaç edinilir.

“Sonbaharda hayvanlar... Köylünün yardımcıları: öküz, inek, beygir. ...çiftçinin mahsullerini ambarına taşıması. Çiftçinin çift sürmesi ve tohum ekmesi”, ekonomi temasına yönelik “Ziraat bankası ve diğer bankalar, kooperatifler bu işlerin birbiri mukayesesi. İşsiz insanların halleri, işsizliğin akıbeti. Tasarruf ve iktisat lüzumu. ...fakirlere yardım şekilleri”, yönetimde yenilikler temasına yönelik “Cumhuriyet devri, eski devir. ...Eski hükümetler ve padişahların fenalıkları. Yeni hükümet ve idareyiz. Reis-i cumhurumuz”, çağın koşullarına göre teknik gelişmelere yönelik “evlerimizi ne ile aydınlatırız: mum, gaz lambası, elektrik ve hava gazı... eski zamanda nasıl olurdu? Eski zamanda insanlar hangi nakliye vasıtalarını kullanırlardı?” (Maarif Vekâleti, 1926-1930, s. 12-30) ifadeleri yer almaktadır.

Tarih ders içeriği kapsamında Cumhuriyet rejiminin önemi ve diğer eski yönetimlerden üstünlüğü ve gerekliliği özellikle vurgulanmaktadır. “İstiklal mücadelesi. Milli Türk devleti. Hilafetin ilgası-laik cumhuriyet...Bugünkü dünyaya umumi bir nazar” (Maarif Vekâleti, 1926-1930, s. 73-75).

Coğrafya ders içeriği kapsamında bütün dersler yönetimde yenilikler çerçevesinde vatan coğrafyası temasında işlenmelidir. “Coğrafya hadiseleri hakkında gösterilecek meseleler mümkün oldukça memleketimiz dâhilinden alınmalı, diğer kıtalar ve memleketlerin mütalaasında daima memleketimiz ile mukayeseler yapılmalıdır”, izolasyon ve temas temasına yönelik “Türkiye'nin diğer memleketlerle iktisadi münasebetleri. Dünyadaki Türkler, dünyadaki Müslümanlar” (Maarif Vekâleti, 1926-1930, s. 76- 82) ifadeleri yer almaktadır.

Yurt Bilgisi dersi çerçevesinde ders içeriğinde insanlar arası iletişim ve işbölümü teması için “Ayrılık ve topluluk: insanın büsbütün yalnız yaşamasının imkânsızlığı, cemiyet hayatının zarureti. İnsanlar arasında iş bölümü”, ekonomi teması için “Hükümetin ve resmi teşkilatın köylülere yardımı. Ziraat bankası, istikraz muamelesi. Köylünün sırtından geçinen faizciler, madrabazlar, muhtekirler. ...köy kooperatifi, sigortalar. Yeni Türkiye'de iş faaliyeti. İyi idare ile az zamanda muvaffakiyetle yapılan işler. Türk şimendiferciliği, Türk vapurculuğu. Tasarruf edilen paranın işletilmesi: milli bankalar. Bankaların ehemmiyet ve faideleri. Tasarruf milli bir vazifesidir”, yönetim şekli ve ideoloji temasına yönelik “...Müstakil hükümeti olmayan millet, esir millettir. Esir

milletler serbest çalışamayan, başkalarının arzularına göre ve başkaları için çalışan milletlerdir. Milli Türk Devleti müstakil bir cumhuriyettir. Ferdin hürriyeti, mensup olduğu milletin hürriyetine bağlıdır. Cumhuriyet en iyi idaredir: Cumhuriyet halk idaresidir” (Maarif Vekâleti, 1926-1930, s. 85-92) ifadeleri örnek olarak gösterilebilir.

1936 İlkokul Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Amaçlar

Tablo 4. 1936 İlkokul Müfredatının Amaçlar Kısımında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Genel Amaçlar 5 amaç	Hayat Bilgisi 5 amaç	Tarih 6 amaç	Coğrafya 5 amaç	Yurt Bilgisi 6 amaç
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/ /Milli Kimlik	A,B,C, D, E	3,5	1,2,3,4,5	-	1,2,3,4,5, 6
Ekonomi	-	1	-	2	-
Bilim/Teknoloji	-	-	-	3,4,5	-
İletişimde Yenilikler	-	-	-	-	-
Tutumlar ve Değerler	A,B,C,D,E	5	1,2,3,4,5	1	1,2,3,5,6
Kültürel Temeller	-	3	2,3,5	-	1
Çevresel/Doğal Kaynaklar	-	1,2,4	-	2	-
Doğal Koşullar	-	1,2,4	-	2,4	-
Nüfus	-	-	-	-	-
İzolasyon ve Temas	-	-	3,5,6	3	2,6
İnsan İlişkileri	-	1,5	6	2	-
İnsanların İhtiyaçları	-	-	-	2	5,6
Küreselleşme	-	-	-	-	-
Sosyal kurumlar	-	1	-	-	4,5
Psikolojik Faktörler	-	-	-	-	-

Tablo 4 incelendiğinde genel amaçlarda yönetimde yenilikler, tutumlar ve değerler temasının yer aldığı görülmektedir. Hayat Bilgisi dersi amaçlar kısmında doğal koşulları

ve çevresel kaynaklar, insan ilişkileri temalarının daha çok vurgulandığı görülmektedir. Tarih dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler, tutum ve değerler, izolasyon ve temas temaları üzerinde durulmaktadır. Coğrafya dersi amaçlar kısmında bilim/teknoloji ve doğal koşullar temalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Yurt Bilgisi dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler ve sosyal kurumlar temaları ön plandadır. Genel olarak derslerin amaçlar kısmına bakıldığında iletişimde yenilikler, nüfus, küreselleşme ve psikolojik faktörler temalarına yer verilmediği görülmektedir.

İlkokul programının genel amaçlar kısmı ağırlıklı olarak yenilikler/liderlik/ideolojik yaklaşımlar, tutumlar ve değerler temasına yöneliktir. *“İlkokulda bütün dersler, çocukları kuvvetli Cumhuriyetçi yetiştirmek gayesini takip etmelidir. ...eski rejim ile yeni rejim arasında mukayeseler yaparak Cumhuriyet rejiminin ve Atatürk devriminin memlekete Türk milletinin refahı, saadeti ve haysiyeti için elde ettiği değerli neticeleri ve yaptığı büyük işleri...her öğretmen, ..., her Türk'ün, Atatürk'ün gösterdiği yolda ve onun izinde yürüyerek Türk devriminin fedakar ve canlı bir yapıcısı olmasının bir milli ödev olduğunu telkin edecektir”* (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 6-9).

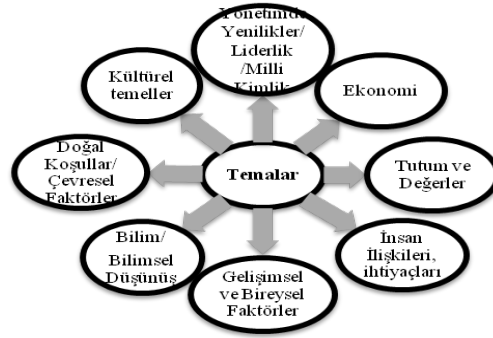
Tarih dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler/liderlik teması çerçevesinde özellikle *“onlara milli benliklerini hissettirmek, Türk çocuklarında Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı yaşatmak, onları Türk milletinin ülkülerini tahakkuk ettirmek için her fedakarlığı göze alacak bir karakterde yetiştirmek, Türk milletinin istikbaline güvenlerini arttırmak...bilhassa Atatürk'ün Türk milleti ve bütün dünya için açtığı geniş ufukları tebarüz ettirmek”* (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 77-78) gibi geçmişten ders almaları kazandırılmak istenmektedir.

Coğrafya dersi amaçlar kısmında insan ilişkileri ve ekonomi yönelik *“Çocuklara memleketimizi ve yurtdaşları tanıtmak ve sevdirmek. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi muhitlerle karşılıklı tesirleri, insan kümelerinin hayat şekillerini ve geçinme tarzlarını tetkik ettirerek Türk çocuklarını memleketin iktisadi kalkınmasında müessir bir unsur haline getirmek”* (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 92-93) ifadeleri yer almaktadır.

Yurt Bilgisi dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler teması çerçevesinde *“Atatürk'ün kurduğu, Cumhuriyet rejiminin mahiyetini, ...bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü, ... Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakâr birer yurttaş olarak*

yetiştirmek. ... Atatürk inkılâbının fedakâr birer unsuru olarak yetiştirmek. ... millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutmayı, millet ve yurda karşı canla, başla hizmet etmeyi kendilerine itiyat ve ülkü haline getirmek” (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 103-104) ifadeleri yer almaktadır.

Öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 3. 1936 İlkokul Müfredatının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

İlkokul programındaki genel öğrenme-öğretme sürecinde yer alan “...çocukların okulda toplu bir cemiyet hayatı yaşamakta olmalarından istifade edilerek onları yetiştirirken topluluk hayatının icaplarına göre bir eğitim sistemi takip olunmalıdır” (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 22) maddesiyle toplum için eğitimin gerekliliği vurgulanmaktadır. Millilik değerine yönelik “Millet, hayatı ve istikbali için zaruri gördüğü bütün kıymetleri ve ülküleri vatandaşlarına aşılamağa her şeyden önce İlkokuldan bekler”, bilimselliğe yönelik “her derste sırası geldikçe bir meseleyi meydana çıkarmak, meselenin hali için yollar aramak, arada muvafık görülenlerine yarayacak bilgileri, malzemeyi toplamak, meselenin haline yarayacak delilleri mukayese etmek ve tartmak, sonunda neticeyi çıkarmak ve hüküm vermek, en sonunda da çıkarılan neticenin doğru olup olmadığını tahkik etmek”, ekonomi temasına yönelik “bütün derslerde işlenecek mevzuların ulusal ekonomi bakımından da tetkikine önem verilecektir” (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 17-34) ilkeleri vurgulanmaktadır.

Hayat Bilgisi dersi öğrenme-öğretme sürecinde bilimselliğe yönelik “...doğrudan doğruya gözlem ve yaşama dersidir. Bu ders öğrenciye ne derece kuvvetli ve zengin bakış açıları ve deneyimler kazandırırsa, diğer derslere de aynı oranda malzeme temin edilmiş olur” ifadesi yer almaktadır. Tarih dersi öğrenme-öğretme sürecinde “eski zamanlardaki hayatı anlatabilmek için bugünkü hayata çocukların dikkatini çekmek lazımdır” (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 29) ilkesi yer almaktadır.

1948 İlkokul Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Amaçlar

Tablo 5. 1948 İlkokul Müfredatının Amaçlar Kısımında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Genel Amaçlar 4 amaç (28 alt amaç)	Hayat Bilgisi 2 amaç (4 alt amaç)	Tarih	Coğrafya	Yurttaşlık Bilgisi 7 amaç
Yönetimde Yenilikler	1(a,b,c,e, f),2b	1(b,c)	1,2,3,4, 6	1	1,2,3,4,5,6
Ekonomi	1g,4(a,b, c,d,e)	-	-	2	-
Bilim/Teknoloji/ Bilimsel Düşünüş	1i,2a	2	-	3,5	-
İletişimde Yenilikler	-	-	-	-	-
Tutumlar ve Değerler	1(a,b,g,h),2(b,h) 3(d,e)	1(a,b,e)	1,2,3,4, 6	1	1,2,3,4,5,6
Kültürel Temeller	-	1.c	2,3,6	-	-
Çevresel Kaynaklar	1g	1a	-	2	-
Doğal Koşullar	-	1(a,d)	5	2,3	-
Nüfus	-	-	-	-	-
İzolasyon ve Temas	-	-	6	4	2
İnsan İlişkileri	1d,2(c,d), 3(a,b,c,d, e)	1(b,e)	5	2	-
İnsanların İhtiyaçları	2(c,d,e,g)	-	-	2	-

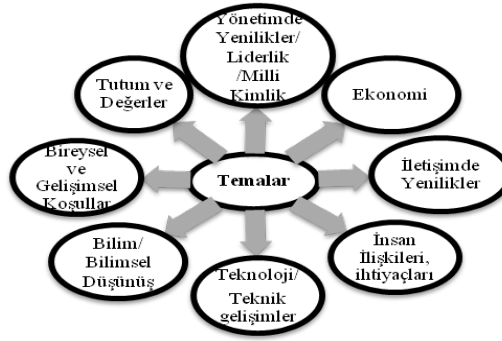
Küreselleşme	-	-	-	-	-
Sosyal kurumlar	1f,	-	-	-	6,7
Psikolojik (Gelişimsel- Bireysel) Faktörler	2(a,e,f,g, h,i)	-	-	-	-

Tablo 5 incelendiğinde genel amaçlar kapsamında yönetimde yenilikler, tutumlar ve değerler, ekonomi, insan ilişkileri ve psikolojik faktörler temalarının ağırlıklı vurgulandığı görülmektedir. Hayat Bilgisi dersinin amaçlar kısmında yenilikler, tutumlar ve değerler, doğal koşullar ve insan ilişkileri temaları ön plandadır. Tarih dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler, tutum ve değerler ve kültürel temeller temaları üzerinde durulmaktadır. Coğrafya dersi amaçlar kısmında bilim/teknoloji ve doğal koşullar temalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Yurt Bilgisi dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler, tutumlar ve değerler, sosyal kurumlar temaları ön plandadır. Genel olarak derslerin amaçlar kısmına bakıldığında iletişimde yenilikler, nüfus ve küreselleşme temalarına yer verilmediği görülmektedir.

Genel amaçlar kısmında Milli Eğitimin amaçları, yetişecek çocuğun; “toplumsal, kişisel, insanlık münasebetiyle ve ekonomik hayat bakımından” dört amaç çerçevesinde ele alınmaktadır. Millilik ruhu ve yönetim şekli teması açısından “Türk milletinin bir evladı olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar, ...Türkiye Cumhuriyeti Ana Yasasının sağladığı yurttaş hak ve hürriyetine saygılı. Milli kaynakları korur. Ana dilini doğru olarak konuşur, okur ve yazar”, insan ilişkileri teması açısından “Yurttaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş görür”, bilimsellik ve bilimsel düşünüş açısından “Bilimsel çalışma ve ilerlemelerin genel refaha getireceği yardımı kavrar. Öğrenme ve gelişme isteğine, pratik hayatın gerektirdiği bilgi ve becerilerine sahip”, gelişimsel ve bireysel faktörler teması açısından “Kendi davranışlarını kontrol edebilir ve iyiye yöneltir, serbest zamanlarını temiz ve faydalı işlerle geçirir”, ekonomik hayat bakımından “Çalışmanın zevkini duyar. İş üzerindeki kudretini geliştirerek devam ettirir. Yeteneklerine uygun işi seçebilir. Geçimini düzenlemeye muktedir. Hesabını bilir” (MEB, 1948, s.1-2) ifadeleri bulunmaktadır.

Yurttaşlık bilgisi dersi toplumsal birliktelik açısından “*Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini öğrencilere kavratmak... Bu rejimin Türkiye'nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu bulunduğunu öğrencilere kavratmak*” ifadeler, yer alır (MEB, 1948, s.146).

Öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 4. 1948 İlkokul Programının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

İlkokulun genel eğitim ve öğretim ilkeleri kapsamında yönetimde yenilikler temasına yönelik “*ilkokul milli bir kurumdur. ...İlkokul, çocuklara milli kültürü aşılacak mecburiyetindedir...*” öğretmen Atatürk’ün “*...yaptığı büyük işleri anlatarak bunları İmparatorluğun son devrindeki işlerle öğrenciye canlı olarak mukayese ettirecek, bu suretle öğrenci, Büyük Önderin idaresi ve kılavuzluğu altında Türk Ulusunun ne kadar önemli ve geniş adımlar attığını, başka milletler arasında kudretinin, itibarının ne kadar yükseldiğini öğretecek, ...Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kendisine verdiği ödevlerin manasını, büyüklüğünü ve genişliğini daha iyi takdir edecektir*” (MEB, 1948, s.3-4) ilkesi bulunmaktadır. Toplum ve toplumsal yapının değişimine ve önemine yönelik “*İlkokul gerçek bir topluluktur. Okulda canlı bir topluluk hayatı yaşanır. Çocuklara, milli bir topluluk içinde ve o topluluğun yapıcı ve başarıcı birer üyesi olarak gelişmeleri gerektiğine göre, onların okul topluluğu içinde rol ve ödev olarak gerçek bir topluluk hayatı geçirmelerini sağlayacak bir eğitim sistemi uygulanmalıdır.*”

...eğitim ve öğretim çalışmalarımızda ilkönce çocuğun bugünkü hayatını ve ihtiyaçlarını dikkate alırsak onu yarınki hayatın ihtiyaçları için daha iyi hazırlamış oluruz” (MEB, 1948, s.3-4), bireysel ve gelişimsel süreçler temasına yönelik “Çocuğun beden ve ruh sağlığı yerinde, heyecan ve duyguları dengede ise ve bu öğrenme durumu çocuğun alaka ve ihtiyaçlarını kapsıyorsa çocuk bu duruma zevkle katılır” ifadeleri yer almaktadır.

Coğrafya dersinde yönetimde yenilikler ve ekonomi temasına yönelik “imparatorluğun son devrinde ihmal edilmiş olan yurdun Cumhuriyet devrinde nasıl bayındırlık, refah ve saadet yoluna girdiğini göreceğ, yurdunu daha yüksek, mesut görmek isteyecek, yurdundan gittikçe artmakta olan demiryollarının, okulların, bankaların ve diğer ekonomi ve bayındırlık kurumlarının değerini daha anlayacak ve yurdun kültür, bayındırlık, ekonomi ve refah yollarında kalkınmasında kendisine düşen ödevlerin kıymetlerini daya iyi takdir edecektir” (MEB, 1948, s.4) ifadeleri yer almaktadır.

1948 programında Tarih dersi bölümünde açıklamalar başlığı altında eski hayata nazaran yeni toplumun nasıl geliştiğini göstermek amacıyla bireysel ve toplumsal gelişim ve değişim süreci ile ilgili önemli hususlar üzerinde durulmaktadır. “Öğretmen, ... şehirde yeniden dükkânlar, evler ve çeşmeler yapılması, ...su, gaz veya elektrik getirilmesi, fabrika açılması, telefon tesisi gibi yeniliklerin oranın hayatında ne gibi değişiklikler yaptığını dikkat ettirecek bugünün dünden nasıl farklı olduğunu öğrencilere kavratmak ve bu değişikliklerin karşılaştırılmasını daha eski zamanlara götürerek dünkü hayatın da daha eski zamanlardaki hayata nazaran nasıl değişmiş bulunduğunu onlara kavratmaya çalışacaktır. ...toplum hayatında insan gücünün yüzyıllardan beri nasıl bütün güçlükleri yenmeye çalıştığını, elde edilen her yeni vasıtanın ve her yeni başarının nasıl yüzyıllar boyunca birbirinin ardınca gelen nesillerin el birliğiyle çalışmalarının mahsulü olduğunu çocuklara gösterecektir” (MEB, 1948, s.125-126).

Yurttaşlık dersindeki açıklamalar kısmında ulusal olarak bugün karşılaşılan problemleri öğrencilerle tanıştırmaya geleceği korumak olarak görülmektedir. “Biz çocukları daha okul hayatında iken ulusal problemlere karşı ne kadar ilgilendirir, daha bu çağda kendilerine düşen ulusal ödevleri yapmaya onları ne kadar alıştırsak, yarın o

çocukların hayata atıldıkları zaman ulusal işlere karşı ilgilenmelerini, ulusal ödevlerine karşı canla başla sarılmalarını o kadar sağlamış oluruz” (MEB, 1948, s.149).

1968 İlkokul Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Amaçlar

Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi Dersleri Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ele alınmış ve Sosyal Bilgiler dersinin 4.sınıftan itibaren verilmesi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6. 1968 İlkokul Müfredatının Amaçlar Kısımında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Genel Amaçlar 3 amaç (30 alt amaç)	İlköğretimin amaçları 4 amaç (11 alt amaç -87 madde)	Hayat Bilgisi 5 amaç (23 alt amaç)	Sosyal Bilgiler 4 amaç (25 alt amaç)
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/ /Milli Kimlik	1(a,b,ç,d,e,i), 2(a,d,i,n)	A(6,7),B1,Ç(1, 2,4)	2(a,ç)	1(a,b,ç,e,f,h), 2(a,b,d)
Ekonomi	3(a,b,c,ç)	B1,C(1,2,3)	4(a,b,c,d,e),	3c,4(a,b,c,ç,d)
Bilim/Teknoloji	1g,2(c,i,m)	A(6,7),Ç3	-	1a,3(ç,b,d)
İletişimde Yenilikler	-	Ç4	-	-
Tutumlar/Değerler	1(a,f),2(ç,d,e, g,j,n),3a	A(8,10,11),B1, C2,Ç,Ç2	2(a,b,c,d,e), 3b	1(a,b,ç,d,e)
Kültürel Temeller	2(e,h,j)	A(7,9).B1,C1	1ç,2c	1(b,g,ğ,i)
Doğal Kaynaklar	1e,2(f,g)	A(3,9),C1	1b	4d
Doğal Koşullar	-	-	1(a,c)	3(c,d)
Nüfus	-	-	-	-
İzolasyon/Temas	1(h,i),2j	A5,B(1,2),Ç4	3ç, 5ç	3(a,c),4ç
İnsan İlişkileri	2l	A8,B(1,2)	2e,3(a,c)	1(c,ç,i),2(b,c)
İnsanların İhtiyaçları	1h,2(b,ç),3ç	A,A(1,2,8),B(1, ,2)	5a,b,c	1(c,i),3c
Küreselleşme	-	-	-	-
Sosyal kurumlar	1c	A7	-	1c,2ç
Psikolojik faktörler	2(j,k),3c	A,A(10,11),B1	-	-

Tablo 6 incelendiğinde genel amaçlar kapsamında yönetimde yenilikler, tutumlar ve değerler, ekonomi, bilim/teknoloji ve insanların ihtiyaçları temaları ağırlıklı olarak vurgulanmaktadır. İlköğretimin amaçları çerçevesinde yönetimde yenilikler, tutumlar ve değerler, ekonomi, bilim/teknoloji, psikolojik (gelişimsel ve bireysel) faktörler temalarının ağırlıklı olup iletişimdeki yeniliklere yönelik temasının da yer aldığı görülmektedir. Hayat Bilgisi dersinin amaçlar kısmında ekonomi, tutumlar ve değerler, insan ilişkileri temaları ön plandadır. Sosyal Bilgiler dersi amaçlar kısmında yönetimde yenilikler/liderlik, bilim/teknoloji, insan ilişkileri temaları üzerinde durulmaktadır.

Milli Eğitimin genel amaçlarında öncelikle bir tanım yapılmaktadır. Sonrasında genel amaçlar *“toplumsal, kişisel ve insanlık münasebeti, ekonomik hayat bakımından”* ele alınmaktadır. Genel tanıma göre yönetimde yenilikler/milli kimlik, ekonomi temasına yönelik, *“Milli Eğitim ülkemiz, Türk Milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur etrafında toplamak; milli, ahlaki, üstün değerlerini geliştirmek; milletimizi hür düşüncenin, sosyal zihniyet ile demokratik düzenin hâkim olduğu, kişisel teşebbüse ve toplum sorumluluğuna değer veren bir anlayış içinde bilgi, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı haline getirmektir”*, sosyal kurumlar çerçevesinde *“...ülküyü ulaşmak için her yaştakileri eşit eğitim imkânları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı, iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak milli eğitimin amacıdır”*, toplumsal düzen açısından temel hak ve hürriyetleri kavranmasına yönelik *“Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlerine sahip olduğunu; ... kişi hürriyetine, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğunu kabul eder”* amaçlara yer verilmektedir (MEB, 1968, s.1).

İlkokulun amaçları çerçevesinde yaşadığı toplumu daha iyi tanımasına yönelik *“İçinde bulunduğu şartları devamlı olarak iyileştirmeye çalışır. Toplum olaylarıyla ilgilenir ve toplum menfaatlerini kişisel menfaatlerin üstünde tutar”*, bireysel ve gelişimsel faktörler açısından *“Kendine güvenir, davranışlarını kontrol eder ve iyiye yönelir”*,

ekonomik hayat yönünden “*Tutumludur, geçimini düzenlemeğe muktedirdir; yatırım yapmanın kişisel ve toplumsal değerini bilir. Bireyin refaha kavuşabilmesi için önce toplumun kalkınması gerektiğine inanır*”, bilim ve teknik temasına yönelik “*Genel refahın, bilimsel çalışma ve ilerlemelere sağlanacağını kavrar. Bilim ve teknik alanında devam edegelen buluşların, insanlara daha sağlıklı, daha rahat ve mutlu yaşamalarına yardım ettiğini bilir*” ifadeleri yer almaktadır.

Öğrenme ve öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 5. 1968 İlkokul Programının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

İlkokul için uygulanacak genel öğrenme ve öğretme yaşantıları çerçevesinde insan ihtiyaçları temasına yönelik “*Her yaşta insanın davranışlarını yöneten bir takım ihtiyaçlar vardır. Beslenmek, başarılı olmak, güven içinde bulunmak, arkadaş edinmek, onlar tarafından aranmak bu temel ihtiyaçlardan bazılarıdır. Eğitim ve öğretimin bu ihtiyaçları karşılayacak şekilde düzenlenmelidir*”, bilim ve bilimsel düşünce temasına yönelik “*İlkokul, öğrenciyi bilimsel metotlara göre çalışma yolları öğreten bir kurumdur. ...öğretmen çocuğun evde ve okulda karşılaştığı olayları, çözülmesi gereken birer problem olarak ele almasına, o problemi çözmek için yollar aramasına, bunun için gerekli bilgi ve malzemeyi toplamasına, problemim çözülmesine yarayacak bilgileri karşılaştırıp değerlendirmesine, bir sonuca varıp genel hükümler verebilmesine, bu*

hükümün doğru olup olmadığını tartıp ölçebilmesine ve elde ettiği bu yeni bilgiyi kullanmasına rehberlik etmeli; böylece öğrencilerin bilimsel görüş ve düşüncesini kazanmalarına yardımcı olmalıdır”, tutum ve değerler temasına yönelik “...ferdin bir değer olduğunu çocuğa hissettirerek ona demokratik bir düzen içinde yaşamının... öğrettirir”, insan ilişkileri temasına yönelik “*Öğrenme karşılıklı bir etkileşimdir. Çocuk doğal ve toplumsal bir ortamın içerisinde gelişir*” (MEB, 1968, s.12-14) ifadeleri bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ve öğretme kısmında “*Öğretmen yaşama araçlarının yalnız değiştiklerine çocukların dikkatlerini çekmekle kalmamalı, araçların gelişmesinin insan ve toplum hayatı üzerinde yaptığı etkileri de çocuklara kavratmaya çalışmalıdır*”, toplumsal değişim süreci açısından “...öğrencilere özellikle bugünkü insan ve toplum hayatının zamanla değiştiğini kavratmalıdır” (MEB, 1968, s.68-69) ifadeleri yer almaktadır. Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde nüfus temasına yönelik “*yurdumuzda ne kadar insan yaşıyor? Genel nüfus sayımı ne demektir?... sayım bize ne gibi faydalar ve kolaylıklar sağlar?*”, ekonomi teması açısından, “*Başlıca endüstri kolları ve dağılışı, ...iç ve dış turizm, turizmin sağladığı gelirler*” yönetimde yenilikler/liderlik teması için “*27 Mayıs ve yeni Anayasamız. (Kısaca) Yeni Anayasamızın rejimimize getirdiği yeni kuruluşlar*” (MEB, 1968, s.74-80) ifadeleri vurgulanmaktadır.

1998 İlköğretim Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Amaçlar

Tablo 7. 1998 İlköğretim Müfredatının Amaçlar Kısmında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Hayat Bilgisi 26 amaç	Sosyal Bilgiler 4 amaç (34 alt amaç)
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/İdeolojik Yaklaşımlar/Milli Kimlik	1,2,4,14,19	A(1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12), B4, C1,

Ekonomi	17,24	A11, C(1,4), Ç1,3,4,5,6,7
Bilim/Teknoloji/Bilimsel Düşünüş	8,13,15,16,23,26	A(1,5,11), C5
İletişimde Yenilikler	-	-
Tutumlar ve Değerler	1,2,4,9,10,14	A(1,2,4,5,6,7,8,9,10,12), B2, C(1,6), Ç(1,2)
Kültürel Temeller	3	A(7,10,14)
Çevresel/Doğal Kaynaklar	15,17,25	C(6,7), Ç1
Doğal Koşullar	18	C(3,4,6,7)
Nüfus	-	Ç7
İzolasyon ve Temas	12	A2, C(1,2,3),
İnsan İlişkileri	5,7,21	A12,B(1,2,3), C4
İnsanların İhtiyaçları	21	B(1,2,3), Ç(2,5)
Küreselleşme	-	-
Sosyal kurumlar	9,10	A(12,11), B(1,5,6), Ç(2,7)
Psikolojik Faktörler	6,11,20,22	-

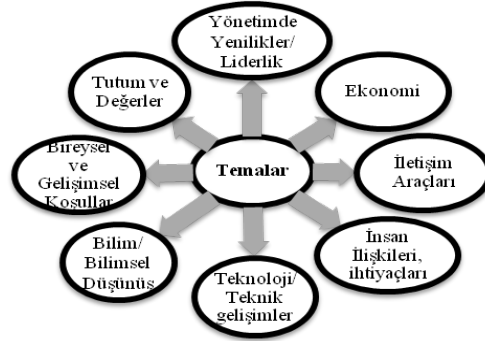
Tablo 7 incelendiğinde Hayat Bilgisi dersinin amaçlar kısmında bilim, teknoloji, bilimsel düşünüş, tutum ve değerler, yönetimde yenilikler/liderlik ve psikolojik faktörler temalarının daha çok vurgulandığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin amaçlar kısmında yönetimde yenilikler, tutum ve değerler, sosyal kurumlar, ekonomi, insan ilişkileri ve ihtiyaçları temaları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca nüfus temasının yer aldığı da görülmektedir. Genel olarak derslerin amaçlar kısmına bakıldığında iletişimde yenilikler ve küreselleşme temalarına yer verilmediği görülmektedir.

Hayat Bilgisi dersi amaçlar kısmı kısa ve net cümlelerden oluşan yirmi iki maddeye sahiptir. Özellikle Atatürk'e saygı, Türkiye Cumhuriyetinin bütünlüğü ve milli ruh üzerinde durulmaktadır. Bilimsel düşünme biçimlerine ve "teknolojik yeniliklerden yararlanabilme" amaçlarına yer verilmektedir. Toplumun önemine "toplulu yaşam kurallarına uyabilme" amacıyla olduğu gibi vurgu yapılmaktadır (MEB, 1998).

Sosyal Bilgiler dersi programının genel amaçları "Vatandaşlık görev ve sorumlulukları, Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri, Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri, Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirme" olarak dört genel amaca ve bu amaçlarla ilişkin belirlenen alt amaçlara göre oluşturulduğu görülmektedir. Geçmiş ve bugün arasında toplum olarak sıkı bir bağ kurulmasına dair "Toplumunu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil

siyasal yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek milletimize de düşen insanlık görevlerinin bulunduğunu görür”, toplumsal değişim sürecini öğrencilerin daha iyi kavramalarına dair “Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler”, insanların birbirleriyle ilişkileri ve bu ilişkilerden doğan toplumsal bütünlük açısından “İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmannın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler. ...İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler, yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili vatandaş olarak yetişirler”, doğal çevreyle ilgili “Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar. Yaşanabilir bir çevrenin temel bir insan hakkı olduğunu kavrarlar”, ekonomi temasıyla ilgili “Yakın çevrenin ekonomik değerleri ve milli kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar”, nüfus temasıyla ilgili “Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini kavrarlar” (MEB, 1998) amaç cümlesine yer verilmektedir.

Öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 6. 1998 İlköğretim Programının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ve öğretme sürecinde özellikle Cumhuriyet rejiminin her dönem kavranması ve bu rejime sıkı sıkıya bağlanması gerektiği üzerine “*Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik olduğu, Cumhuriyetin demokrasi ile bütünleştiği belirtilir, vatan ve cumhuriyet sevgisi telkin edilir*”, hem milli değerler sahip hem de bilimsel düşünen nesillere yönelik “*Milli bilince sahip, bilimsel düşünceye açık, sorumluluk almaya istekli bireylerin yetiştirilmesi temel alınır*”, ekonomik gelişim açısından doğru meslek seçimine yönelik “*İlköğretim okulunu bitirecek öğrencilerin bazılarının bir mesleğe yönelecekleri göz önüne alınarak istihdam alanı çok olan meslekler hakkında bilgiler verilir, bu mesleklerle ilgili iş yerlerine ziyaretler yapılarak bunları tanımları sağlanır*” (MEB, 1998) ilkeleri yer almaktadır.

Bu programla birlikte toplumsal değişim sürecinin öğrencilere benimsetilmesinin önemi daha fazla vurgulanır. “*Öğrencilere, insan ve toplum hayatının sürekli bir değişme ve gelişme içinde olduğunu insanların ihtiyaçlarının yaşadıkları zaman ve ortama göre farklılıklar ve gelişmeler gösterdiği belirtilir; gelişmelerin getirdiği yeniliklerin, insanların yaşam tarzlarını etkilediği veya değiştirdiği, geçmişten ve günümüzden verilecek örneklerle açıklanır.*” Sürdürülebilirlik kavramı programa yerleşmeye başlar ve “*öğrencilere, yurdumuzun doğal kaynakları tükenmez olmadığı, bunlardan gelecek nesillerin de yararlanacağı, dolayısıyla bunların korunması ve verimli kullanılması gerektiği bilinci kazandırılır*” (MEB, 1998) amaç cümlesi yer alır.

2005 İlköğretim Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Amaçlar

Hayat Bilgisi dersi öğretim programında genel amaçlar kısmına yer verilmediği görülmektedir. Ancak programın vizyon kısmı bulunmaktadır. Tabloda hayat bilgisi dersinin vizyon kısmındaki maddeleri yer almaktadır.

Tablo 8. 2005 İlköğretim Müfredatının Amaçlar Kısımında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Genel Amaçlar 3 Amaç	Hayat Bilgisi (Vizyon)	Sosyal Bilgiler 17 amaç
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/İdeolojik Yaklaşımlar/Milli Kimlik	1	3	2,3,4,15,16
Ekonomi	3	-	8,16
Bilim/Teknoloji/Bilimsel Düşünüş	2	4,5	7,10,11,12,13,14
İletişimde Yenilikler	-	-	-
Tutumlar ve Değerler	1,2	2,3	2,3,5,12,17
Kültürel Temeller	1	-	5,10,16
Çevresel/Doğal Kaynaklar	-	-	6
Doğal Koşullar	-	-	6
Nüfus	-	-	-
İzolasyon ve Temas	2	3	-
İnsan İlişkileri	1,2	-	13,16
İnsanların İhtiyaçları	1,2,3	6	9,14,17
Küreselleşme	-	-	-
Sosyal kurumlar	1	-	4
Psikolojik (Gelişimsel ve Bireysel) faktörler	2,3	1,6	1

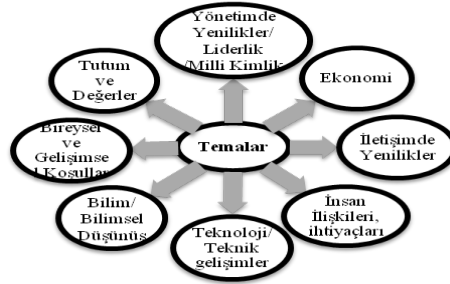
Tablo 8 incelendiğinde genel amaçlar kapsamında insanların ihtiyaçları, tutumlar ve değerler, psikolojik (gelişimsel ve bireysel) faktörler temaları ağırlıklı olarak vurgulanmaktadır. Hayat Bilgisi dersinin vizyon kısmında bilim/teknoloji/bilimsel düşünüş, tutumlar ve değerler temaları ön plandadır. Sosyal Bilgiler dersi amaçlar kısmında bilim ve teknoloji yönetimde yenilikler, tutum ve değerler, insan ilişkileri ve ihtiyaçları temaları üzerinde durulmaktadır. Genel olarak bakıldığında iletişimde yenilikler, nüfus ve küreselleşme temalarına yer verilmediği görülmektedir.

Türk Millî Eğitiminin genel amacında geçmişten günümüze gelen bütün programlarda yer alan rejim, siyasi liderlik, yönetim şekli, milli ve kültürel değerler, bilimsel düşünüş, ekonomi temasının bir birleşimi yer almaktadır. Türk milletinin bütün fertlerini "Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine

bağlı; ...insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,...hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, ...topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, ve verimli kişiler olarak yetiştirmek. ...hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak” (MEB, 2005b) şeklinde amaç cümleleri yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinin amaçlar kısmında bilimsel düşüncesinin önemi “Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetir”, evrensel bir ekonomi sistemi “Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar”, öğrencinin toplumun bir ferdi olduğu ve toplumsal bütün temaları bilmesi gerektiği “Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir” (MEB, 2005b, s.9) üzerinde durulmaktadır.

Öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 7. 2005 Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

Hayat Bilgisi dersi öğrenme öğretme sürecinde daha çok öğrencinin gelişimsel ve bireysel özelliklerinin geliştirilmesine yönelik “*bireyin yaşam kalitesini artıracak temel becerileri kazanmasına yardımcı, çocuğun zihinsel yeteneklerini ve kişiliğini her yönüyle geliştirmeye yönelik, çocuğun eğlenme gereksinimini de karşılayan, çocukların gelişimsel özelliklerine de uygun*” (MEB, 2005a) ifadeleri yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ve öğretme sürecinde bilimsel düşünüşün sosyal bilimler alanıyla kaynaştırılmasına yönelik “*Öğrencilere, sosyal bilimcilerin bilimsel yöntemleri sezdirilmelidir. Öğretmen, okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanarak, öğrencileri sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünmelerini sağlamalıdır*” (MEB, 2005b, s.10-11) ifadeleri bulunmaktadır.

Hayat Bilgisi dersi “*Okul Heyecanım*”, “*Benim Eşsiz Yuvam*”, “*Dün, Bugün, Yarın*” öğrenme alanı çerçevesinde belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersi öğrenme alanları “*Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Zaman, Süreklilik ve Değişim, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler, Güç, Yönetim ve Toplum, Küresel Bağlantılar*”dır.

Hayat Bilgisi ders içeriğinde tutum ve değerlere yönelik “*Yaşadığı yerleşim biriminin ve vatanının kendisi için özel bir yer olduğunu fark ederek ülkesini de bir ‘yuva’ olarak görür*” kazanımları yer almaktadır. Sosyal Bilgiler ders içeriğinde bilim ve teknoloji açısından “*Teknolojik ürünlerin hayatımızda ve çevremizde yaptığı değişiklikleri dikkate alarak geçmişle bugünü karşılaştırır. ...Teknolojik ürünleri kendisine başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır*”, sosyal kurumlara yönelik “*çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütlerle ilişkilendirir*”, izolasyon ve temasa ilişkin, “*Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu farkederek*” (MEB, 2005b) kazanımları yer almaktadır.

2015 İlköğretim Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

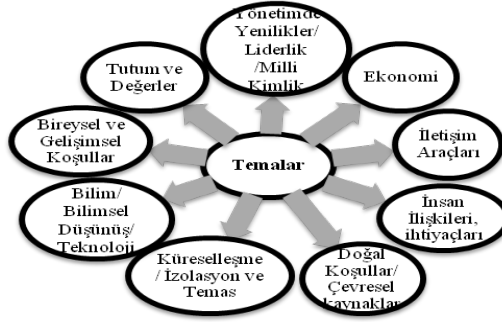
Amaçlar

Tablo 9. 2015 İlköğretim Müfredatının Amaçlar Kısımında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Genel Amaçlar	Hayat Bilgisi 14 amaç	Sosyal Bilgiler 8 amaç
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/Milli Kimlik	-	-	2,5
Ekonomi	-	-	4,6
Bilim/Teknoloji/Bilimsel Düşünüş	-	7,10,12,14	3,7
İletişimde Yenilikler	-	-	-
Tutumlar ve Değerler	-	4,11	1,2,5,8
Kültürel Temeller	-	-	5
Çevresel/Doğal Kaynaklar	-	6,13	6
Doğal Koşullar	-	-	3,6
Nüfus	-	-	-
İzolasyon ve Temas	-	-	-
İnsan İlişkileri	-	1,2	-
İnsanların İhtiyaçları	-	3,5,8,9	6
Küreselleşme	-	-	6
Sosyal kurumlar	-	-	6
Psikolojik Faktörler	-	-	-

Tablo 9 incelendiğinde Hayat Bilgisi dersinin amaçlar kısmında bilim/teknoloji/bilimsel düşünüş, insanların ihtiyaçları temaları; Sosyal Bilgiler dersinin amaçlar kısmında ise yönetimde yenilikler, tutum ve değerler, doğal koşullar temaları üzerinde durulmaktadır. Genel olarak derslerin amaçlar kısmına bakıldığında iletişimde yenilikler, nüfus, izolasyon ve temas, küreselleşme ve gelişimsel ve bireysel faktörler temalarına yer verilmediği görülmektedir.

Hayat Bilgisi dersi amaçlarında bilim ve teknolojiye yönelik “Bilişim teknolojilerini bilinçli ve güvenli kullanım becerilerini geliştirmesini. Düşünme, sorgulama, farklı düşünceler ve çözümler üretme becerilerini geliştirmesi. Doğa ile ilgili sorular sorabilme, gözlem yapabilme, gözlem sonuçlarını gruplama, sınıflama ve karşılaştırma yoluyla bilimsel bir anlayış geliştirmesini” (MEB, 2015a, s.1) ifadeleri yer almaktadır. Sosyal Bilgiler dersi amaçlar kapsamında bireysel faktörlere yönelik “Toplumun özgür bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri”, ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma temasına yönelik “Ekonomi okuryazarı olarak ekonomik kaynakların sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik bilgi, beceri ve tutum sahibi olmaları”, küreselleşme temasına yönelik “Küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olarak dünyadaki karşılıklı etkileşimin farkına varmaları ve insanlığa faydalı olma bilincine ulaşmaları”, teknolojinin toplum üzerindeki etkisine yönelik “Teknolojinin toplumsal ihtiyaçlardan doğduğunu ve toplumları etkilediğini kavramaları, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları” amaç cümleleri yer almaktadır” (MEB, 2015b, s.3) ifadeleri bulunmaktadır. Öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 8. 2015 Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

Hayat Bilgisi dersi öğrenme ve öğretme sürecinde çevreyi tanımaya yönelik “...Öğretmen, sınıf dışı uygulamalar gerçekleştirirken yakın çevreye gezi düzenlemeli... öğretmen okul ve yaşam arasındaki bağlantıyı sağlamaya özen göstermelidir”, insan ilişkilerine yönelik “öğretmen, öğrencilerin arkadaşları ve diğer öğretmenleri ile etkileşimine fırsat vermelidir” (MEB, 2015a, s.4) ifadeleri yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ve öğretme sürecinde bilim ve bilimsel düşünüş temasına yönelik “bilimsel gelişmelere paralel olarak artan bilgilerin tümünü öğrencilere sunma olanağı olmadığından öğretmen, öğrenme destekçisi olarak öğrenciye bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanmada yol gösterir” (MEB, 2015b, s.6) ifadeleri bulunmaktadır.

Hayat Bilgisi ders içeriğinde ekonomi temasına yönelik “kaynakları verimli ve uygun kullanır”, insan ilişkilerine yönelik “çevresinde tanıdığı ve tanımadığı kişilere karşı nasıl davranması gerektiğini bilir. Gerçek yaşam ve sanal ortamdaki iletişimden hareketle konu açıklanacaktır. Sanal ortamda hangi bilgileri paylaşmasının güvenli olmadığı üzerinde durulacaktır” (MEB, 2015a, s.5-10) kazanımlar bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde çevresel koşullar ve doğal kaynaklar temasına yönelik “yaşadığı çevredeki doğal ve beşeri kaynakları fark eder. Yaşadığı çevrede görülen doğal afetlerin ve çevre sorunlarının farkına varır. Yaşadığı yerdeki doğal çevrenin ve kültürel unsurların korunmasının önemini savunur”, ekonomi temasına yönelik “Temel ekonomik kavramları kullanarak ailesinin ve yakın çevresindeki insanların ekonomik faaliyetlerini açıklar. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır”, küreselleşme, izolasyon ve temas temasına yönelik “Dünya üzerindeki farklı toplumlara ait kültürel unsurlarla kendi kültürünü karşılaştırır. Farklı kültürlere saygı duyar”, teknoloji temasına yönelik “Kullandığı teknolojik ürünlerin zaman içindeki değişim ve sürekliliğinin farkına varır. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır. Teknolojik ürünlerin aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri üzerindeki etkilerini örneklerle açıklar” (MEB, 2015b, s.10-13) kazanımları yer almaktadır.

2018 İlköğretim Müfredatının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretme ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

*Amaçlar***Tablo 10.** 2018 İlköğretim Müfredatının Amaçlar Kısımında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

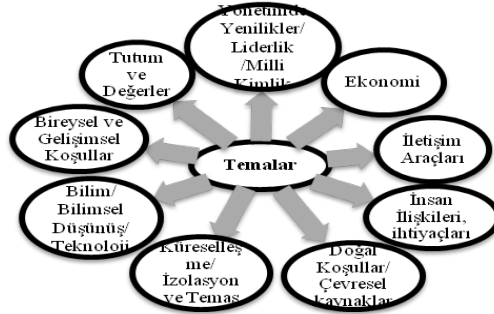
Temalar	Genel Amaçlar 4 amaç	Hayat Bilgisi 14 amaç	Sosyal Bilgiler 18 amaç
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/ Milli Kimlik	3,4	3	1,2,3,15
Ekonomi	4	9	2,8,9
Bilim/Teknoloji/Bilimsel Düşünüş	2,3,4	8,11,14	5,7,11,12,13,14
İletişimde Yenilikler	-	-	-
Tutumlar ve Değerler	2,3,4	2,3,12,13	1,2,8,16,17
Kültürel Temeller		12	2,4,10
Çevresel/Doğal Kaynaklar		1,9,13	5,6
Doğal Koşullar	-	1	5
Nüfus	-	-	-
İzolasyon ve Temas	-	7	16,17
İnsan İlişkileri	-	7	13,14
İnsanların İhtiyaçları	1,2	4,5,6,7,10	13,14
Küreselleşme	-	-	17
Sosyal kurumlar	4	-	3,8
Psikolojik (Gelişimsel ve Bireysel) Faktörler	1,2,4	4,5,6	18

Tablo 10 incelendiğinde genel amaçlar kapsamında insanların ihtiyaçları, tutumlar ve değerler, bilim/teknoloji/bilimsel düşünüş, psikolojik faktörler temaları ağırlıklı olarak vurgulanmaktadır. Hayat Bilgisi dersinin amaçlar kısmında bilim/teknoloji/bilimsel düşünüş, tutumlar ve değerler temaları ön plandadır. Sosyal Bilgiler dersi amaçlar kısmında bilimsellik ve teknoloji, yönetimde yenilikler/liderlik, tutum ve değerler temaları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca diğer programlardan farklı olarak küreselleşme temasına yer verildiği görülmektedir. Genel olarak programın/derslerin amaçlar kısmına bakıldığında iletişimde yenilikler, nüfus temalarına yer verilmediği görülmektedir.

Hayat bilgisi dersi amaçları kapsamında değerler ve kültürel temellere yönelik “*Aile ve toplumun temel değerlerine sahip olur. Ülkesini sever, tarihi ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur*”, gelişimsel ve bireysel etkenlere yönelik “*Kişisel gelişimini sağlamak için yapması gerekenlerin farkında olur*”, bilimsellik temasına yönelik; “*Temel düzeyde bilimsel süreç becerilerini kazanır. Bilgi ve iletişim teknolojilerini amacına uygun olarak kullanır*” (MEB, 2018a, s.8) ifadeler bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi amaçlar kapsamında yönetim şekline yönelik “*Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları...*”, doğal çevreyi sürdürülebilir çerçevede korumaya yönelik “*Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları*”, bilim ve teknolojiye yönelik “*Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları*”, sosyal bilimlerdeki bilimsel düşünüşe yönelik “*Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri*”, bireysel ve gelişimsel faktörlere yönelik “*Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır*” (MEB, 2018b, s.8) ifadeleri bulunmaktadır.

Öğrenme ve öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 9. 2018 Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

Hayat Bilgisi dersi öğrenme ve öğretme sürecinde bilimselliğe yönelik “Doğa içerikli kazanımlarda basit düzeyde deneyler yaptırılabilir”, bireysel ve gelişimsel faktörlere yönelik “Program uygulanırken özel gereksinimi olan öğrenciler için gereken esneklik gösterilmeli, öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda etkinlikler hazırlanmalı ve planlamalar yapılmalıdır” (MEB, 2018a, s.9) ilkeler yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ve öğretme sürecinde bilimsel ve sosyal düşünme becerisi olarak “Okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanılarak öğrenciler gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırılmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünceleri sağlanmalıdır”, teknolojiye yönelik, “Son yıllarda dijital teknolojiye bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar ve birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir” (MEB, 2018b, s.10) ifadeleri yer almaktadır.

Hayat Bilgisi dersinin içeriği kapsamında iletişim araçlarında yeniliklere yönelik “Kitle iletişim araçlarını kullanırken beden sağlığını korumaya özen gösterir. Çevresindeki kişilerle iletişim kurarken güvenlik kurallarını uygular”, teknoloji temasına yönelik “Teknolojik araç ve gereçleri güvenli bir şekilde kullanır. İnternet ve bilgisayar oyunları gibi teknoloji bağımlılığına neden olabilecek durumlar karşısında dikkatli olunması gerektiği vurgulanır”, temas ve izolasyona yönelik “Ülkemizde, farklı kültürlerden insanlarla bir arada yaşadığını fark eder. Ülkelerinden zorunlu veya isteğe bağlı göç etmiş kişilerden hareketle konu açıklanır”, ekonomi temasına yönelik “Evdeki kaynakları tasarruflu kullanmanın aile bütçesine katkılarını araştırır. Yakın çevresinde yapılan üretim faaliyetlerini gözlemler. Tüketilen maddelerin geri dönüşümüne katkıda bulunur”, bireysel ve gelişimsel faktörler temasına yönelik “Güçlü yönlerini ve güçlendirilmesi gereken yönlerini fark eder. Okulunun bireysel ve toplumsal katkılarının fark eder” (MEB, 2018a, s.15-27) kazanımları yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde doğal koşullar ve nüfusa yönelik “Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. ...Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar”, izolasyon ve temas

temasına yönelik “Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır. Farklı kültürlere saygı gösterir”, ekonomi temasına yönelik “Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder”, toplumsal kurumlar temasına yönelik “Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir” (MEB, 2018b, s.14-16) kazanımlar yer almaktadır.

2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programının ve İlköğretim Programının genel amaçlar, özel amaçlar, öğrenme- öğretim ilkeleri ve ders içeriklerine toplumsal değişimin etkisi

Amaçlar

Tablo 11. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programının ve İlköğretim Programının Amaçlar Kısımında Yer Alan Toplumsal Değişim Temaları

Temalar	Genel Amaçlar	Hayat Bilgisi 16 amaç	Sosyal Bilgiler Dersi 20 amaç
Yönetimde Yenilikler/Liderlik/Milli Kimlik	-	8,16	1,9,10,11,12,13,14,15
Ekonomi	-	-	16
Bilim/Teknoloji/Bilimsel Düşünüş	-	13	17,18,19,20
İletişimde Yenilikler	-	-	-
Tutumlar ve Değerler	-	5,7,14	1,8
Kültürel Temeller	-	-	8
Çevresel/Doğal Kaynaklar	-	11,12	4,5
Doğal Koşullar	-	10,11,12	6
Nüfus	-	-	-
İzolasyon ve Temas	-	3,9	14,15
İnsan İlişkileri	-	7	3
İnsanların İhtiyaçları	-	7,15	
Küreselleşme	-	12	5,7
Sosyal kurumlar	-	-	-
Psikolojik Faktörler	-	1,2,4,6,15	2,3

Tablo 11 incelendiğinde Hayat Bilgisi dersinin amaçlarında tutum ve değerler, doğal koşullar, gelişimsel ve bireysel temalarının vurgulandığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin amaçlar kısmında yönetimde yenilikler, bilim ve teknoloji temaları üzerinde durulmaktadır. Genel olarak derslerin amaçlar kısmına bakıldığında iletişimde yenilikler, nüfus ve sosyal kurumlar temalarına yer verilmediği görülmektedir.

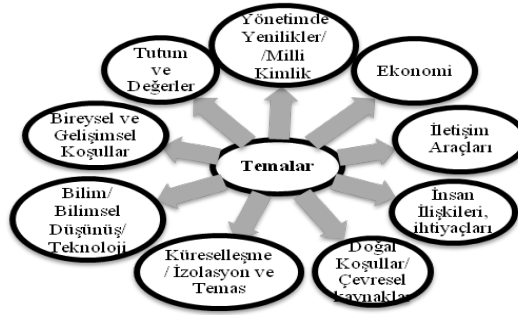
2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programının tanıtımının ilk cümlesi “Köklerden geleceğe”, “Eğitim birçok bileşeni olan bir bütündür. Bir ayağı geçmişte duran eğitimin diğer ayağı insanlığın geleceğine ufuklar açan bir kapıdır. Millî ve manevi değerler manzumesi ile maddi gelişmenin zirvesini hedefleyen bu süreçte temeli milletimiz oluşturur. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli; öğrenci profili, beceriler çerçevesi, erdem-değer-eylem modeli, sistem okuryazarlığı, alana ait bilgi kümeleri bileşenlerinden oluşan bütüncül bir modeldir” (MEB, 2024a, s.3) şeklindedir.

Hayat Bilgisi dersi amaçlar kapsamında gelişimsel ve bireysel faktörler temasına yönelik “fiziksel ve duygusal özelliklerini fark ederek kendilerini tanımaları, yeteneklerini ve gelişime açık alanlarını keşfetmeleri, kişisel alanların önemini kavramaları”, doğal koşullara yönelik “afet bilinci kazanmaları ve afetlerde yaşam becerilerini uygulamaları, insan ve çevre arasındaki ilişkileri keşfetmeleri”, küreselleşme, izolasyon ve temas temasına yönelik “yakın çevrelerinden başlayarak ülkelerini ve dünyayı tanımaları, sürdürülebilir çevre bilincini yaşamlarına yansıtmaları” (MEB, 2024b, s.4-5) ifadeleri yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi amaçlar kapsamında yönetimde yenilikler, liderlik, millik kimlik temasına yönelik “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip, lâik, demokratik, millî... Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu sürecinde Atatürk’ün ve Türk milletinin gösterdiği fedakârlık ve dayanışmadan yola çıkarak millî birliğin önemine yönelik çıkarımda bulunmaları”, bireysel ve toplumsal gelişim ve iletişim açısından “Kendini tanıyan ve gelişime açık bireyler olarak toplumsal rollerine ilişkin bilgi sahibi olmaları ve toplumsal birliğin sürdürülmesine katkıda bulunmaları. ...toplumsal birliğin sürdürülmesine yönelik olumlu iletişim becerileri geliştirmeleri”, küreselleşme temasına yönelik “Sürdürülebilir bir yaşam için yerelden küresele insanın doğal ve

beşerî çevre etkileşimini sorgulamaları. Ülkemizin bölgesel ve küresel sorunların çözümünde üstlendiği rolün önemini yorumlamaları”, bilim ve teknolojinin toplum üzerindeki etkisine yönelik “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumsal hayata etkilerini değişim ve süreklilik açısından yorumlayabilmeleri. Toplumsal sorunlara yönelik sosyal bilimlerin araştırma ve inceleme yöntemlerini kullanarak fikir ve çözüm üretmeleri” (MEB, 2024c, s.4-5) ifadeleri bulunmaktadır.

Öğrenme ve öğretme süreci ve ders içerikleri

Şekil 10. 2024 Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrenme-öğretme süreci ve ders içerikleri kısımlarından tespit edilen ve en sık yer alan toplumsal değişim temaları

Hayat Bilgisi dersi öğrenme ve öğretme sürecinde bilim, teknoloji ve bilimsel düşünüş temasına yönelik “Araştırma ve sorgulama, deney, gözlem gibi bilimsel faaliyetler; disiplinler arası ve bağlam temelli bir yaklaşımla zümre öğretmenler kurulu tarafından planlanmalı ve işletilmelidir. Öğrenme alanlarının ilgili bölümlerinde teknolojiye doğru ve güvenli bir biçimde yararlanmanın, teknolojiyi verimli kullanmanın önemi vurgulanmalıdır” (MEB, 2024b, s.5) ilkesi yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ve öğretme sürecinde bireysel ve gelişimsel faktörlere yönelik “Öğrenme kanıtları her öğrenciye özgü yetenek, ihtiyaç ve özel durumlar göz önünde bulundurularak, öğrenciyi merkeze alan ve aktif katılımını teşvik eden bir şekilde çeşitlendirilmelidir. Bilgi ve becerilerin ölçülmesi ve değerlendirilmesinde

öğrencilere ilgi çekici, günlük hayatla ilgili, yakın veya uzak çevrede karşılaşılabilecek problemlere dair görevler verilmeli” (MEB, 2024c, s.5-6) ilkeleri yer almaktadır.

Hayat Bilgisi Dersi ders içeriği kapsamında yönetimde yenilikler, liderlik, millik kimlik temasına yönelik “... Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı'nın önemini fark etmeleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün kişilik özelliklerinin farkına varmaları, millî gün ve bayramlar ile dinî gün ve bayramların önemini anlamaları ve böylece millî bilince ve manevi değerlere...”, doğal koşullar ve çevresel kaynaklara yönelik “...doğal varlıkların insan yaşamı için önemini fark etmeleri...afet bilinci kazanmaları ve afet durumlarında yaşam becerilerini uygulamaları”, bilim ve teknoloji temasına yönelik “... STEAM etkinlikleri ile bilim, teknoloji ve sanata ilişkin merak ettiklerini sormaları, bilim insanlarının bilime, sanatçıların sanata katkılarını anlamalarını, bilim, teknoloji ve sanatın insan hayatındaki yerini ve önemini kavramaları” (MEB, 2024b, s.7) ifadeleri bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda “öğrencilerin kendilerini toplumu, çevreyi ve geçmişi keşfederek anlamalarını sağlayacak” konulara yer verilmiştir. Öğrencilerin içinde yer aldıkları toplumsal hayatı tanımalarına, çevresel kaynaklar ve doğal koşullar temasına yönelik “...insanın yaşadığı yerin coğrafi koşullarından nasıl etkilendiği ve bu koşulları nasıl etkilediği, yakın çevrede yaşanan afetler ve bu afetlerin olası etkilerinin azaltılması”, küreselleşme temasına yönelik “küreselleşmenin insan ve toplum hayatında meydana getirdiği değişim ile bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolü”, yönetim, liderlik, millik kimlik temasına yönelik, “Millî Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Türk milletinin gösterdiği toplumsal dayanışmaya, cumhuriyetin hayatımıza katkılarını, cumhuriyet ve demokrasinin temel niteliklerine, demokrasi ve cumhuriyet kavramı arasındaki ilişkiye, demokratik katılımın önemine, etkin vatandaşın özelliklerine, ...toplumsal hayatta karşılaşılabilecek sorunlara, ...toplumsal hayattaki düzenin sürdürülmesinde hakların ve sorumlulukların önemine”, ekonomi temasına yönelik “doğal kaynakların sınırlılığına; üretim, dağıtım, tüketim sürecine, kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkilerine, bütçe planlamanın önemine; yaşanan ildeki ekonomik faaliyetlere; Türkiye'nin kaynaklarına, ekonomik faaliyetler ile meslekler arasındaki ilişkiye, bir ürünün yatırım ve pazarlama sürecine, millî kalkınma hamlelerinin neden ve sonuçlarına”, bilim ve

teknoloji temasına yönelik “...buluşlar ve teknolojik ürünlerin toplum hayatına etkilerine, teknolojinin kültürel değişime etkisine; ...bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumsal hayata etkilerine, toplumsal hayatta karşılaşılabilecek problemlerin çözüm yollarına değinilmiştir” (MEB, 2024c, s.6-7) ifadeleri yer almaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Dünyada pek çok ülkenin yer aldığı, ciddi zararların ve kayıpların yaşandığı savaşlar sonrasında elde edilen bağımsızlıkla birlikte Osmanlı Devleti yerine yeni bir rejim yapısıyla 1923’te Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde eğitimden, ekonomiye, hukuktan siyasi hayata kadar sosyal hayatın tüm boyutlarını kuşatan yeni bir program uygulamaya konuldu ve düzenlemelere gidildi. Eğitim sisteminde yapılan çalışmalar da bu düzenlemeler arasında yer almaktadır. Eğitim, toplumsal kurumlar içerisinde önemli bir yere sahiptir ve sosyal düzene giden yolu açabilecek bir gücü barındırmaktadır. Cumhuriyet’in ilanı sonrası eğitim sistemini şekillendirmek için yoğun bir çalışma başlatıldı. Eğitim kurumlarının sayısının artırılması, eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi, yeni eğitim programının hazırlanması ve öğretmen yetiştirme gibi birçok alanda hukuki ve sosyal düzenlemeler gerçekleştirildi. Bu çerçevede hem toplumun yeniden inşasını sağlayacak hem de arzu edilen insan niteliklere sahip yeni bir nesil için çağdaş, bilimsel, laik, ulusal ve milli değerlere sahip eğitim programları oluşturulmaya başlandı. Bu doğrultuda tarihsel süreçte Cumhuriyet döneminin ilk programı olan ve pragmatik eğitim felsefesi çerçevesinde hazırlanmış 1924 İlk Mektepler Müfredatında, özellikle Atatürk’ün liderliğinde Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni bir rejim ve yönetim anlayışının insanlara tanıtılması ve benimsetilmesi söz konusudur. Çünkü Cumhuriyetin niteliklerini yansıtan çağdaş, medeni, ahlaklı ve karakterli vatandaşlar yetiştirmek ön plandadır (Yalçın, 2023; Gültekin, 2020; Aslan, 2021). Nitelikli insan tipi yetiştirmenin dışında düzeltilmesi gereken farklı sosyal kurumlarda bulunmaktadır. Nitekim toplum büyük bir değişime uğramış ve bu değişimin olumlu yönde seyri için pek çok faktörün biran önce devreye girmesi gerekmiştir. Özellikle dönemin ekonomik çöküntüsünden ötürü programda, her bölgenin kendine ait coğrafi koşulu ve üretim şekli olduğu bu

çerçevede ekonomik anlamda neler yapılabileceğine dair konuların yer alması son derece kıymetlidir.

1924 İlk Mektepler Müfredatı sonrasında programda yenileşmeye ihtiyacının olduğu görüşüyle 1926 İlk Mektepler Müfredatı hazırlanmıştır. Osmanlıca yazılan 1926 İlk Mektepler Müfredatı daha sonra 1930 yılında Latin harflerle yazılmış ve biraz daha genişletilmiş hali olan 1930 İlk Mektepler Müfredatı yayımlanmıştır. Yeni ve genç olan Cumhuriyet rejimin benimsenmesi çok önemlidir ve programda da İstiklal mücadelesi, geçmiş yönetimin yanlışları ve kurulan Cumhuriyet rejiminin üstünlüğü üzerinde sıkça durulmaktadır. Millilik duygusunun yeni nesle daha fazla aşılması noktasında program üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin kendini toparlayabilmesi ve çağdaş anlamda ilerleyebilmesi için bilimsel düşünüşün benimsenmesi ve teknolojik gelişmelerin takip edilmesine dair konuların yer aldığı görülmektedir. Toplum olarak çağdaş ve medeni bir hale dönüşebilmek için ülkeler arasındaki temas gereklidir ve bu durum artık programda daha güçlü bir şekilde belirtilmektedir.

1936 İlkokul Programı, Atatürk ilke ve inkılâplarını kapsayacak şekilde hazırlandığı için çocukları daha fazla Atatürkçü ve Cumhuriyetçi bir yapıda yetiştirmeye amaç edinmiştir. Cumhuriyet rejimiyle birlikte yaşanan toplumsal değişimin güçlü olabilmesi ve aynı doğrultuda devam edebilmesi için program çağdaş, millilik duygusunu taşıyan, kültürel değerlerine bağlı, ekonomik bilince sahip olan ve bilimselliği ön planda tutan yurttaşlar yetiştirmeyi hedeflemiştir.

1948 İlkokul Programı, 1946 yılında çok partili hayatın başlaması ve İkinci Dünya Savaşının yaşanması sonrasında oluşturulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde eğitimde demokratik anlayış gözden geçirilmiş ve eğitim bürokrasiye eleman yetiştirmekten çok ülke kalkınması için gerekli olan nitelikli insan gücü yetiştirmeyi amaçlamıştır (Varış, 1991). Her iki faktör de 1948 programının şekillenmesini ve içeriğini etkilemiştir. 1948 İlkokul Programı, 1926 ve 1936 programlarının geliştirilmiş bir biçimdir. Programda öğrencilere; toplumsal değişimin yüzyıllar boyunca nasıl meydana geldiği, ortaya çıkan değişimlerin toplumu nasıl etkilediği, yaşadıkları dönemdeki bilimsel, iletişimsel, kültürel vs. değişimlerin toplumu nasıl değiştirdiği

noktasında bilgi verilmesi gerektiği sıkça vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu programla birlikte ülke içinde yaşanan toplumsal değişimlerden öte dünya genelinde yaşanan değişimlere de önem verildiği görülmektedir.

1968 İlkokul Programının zeminini aslında 1961 Anayasası sonrası eğitimde yenileşmeler çerçevesinde hazırlanan 1962 Program Taslağı oluşturmaktadır. Programda hem Milli eğitimin genel amaçları hem de ilkokulun amaçları yer almaktadır. 1961 Anayasasının etkisiyle olduğu için yeni anayasa, demokratik yaşam ve bu yaşamın yeni nesillere aktarılması daha fazla ön plandadır. Daha önceki programlarda olduğu gibi Atatürk inkılâplarının ve Cumhuriyet rejiminin önemi vurgulanır. Bilim ve teknik alanında dünya genelinde yaşanan gelişmelerin takip edilmesini ve bu gelişmeler sayesinde ülke ekonomisinin ve toplumsal kalkınmanın gerçekleşebileceğini öğrencilere benimsetmeyi amaçlar. Nitekim artık çağdaş üretimlere ve fikirlere yönelmek gerekmektedir.

1998 İlköğretim Programı, ülke genelinde 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesi noktasında hazırlanan bir programdır. Program kapsamında Türkiye Cumhuriyetinin özelliklerinin aktarılması dışında öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetme, günlük yaşamda karşılaşılabilecek problemleri keşfetme ve çözmeye, sürdürülebilirlik noktasında ülkenin sahip olduğu doğal kaynakları koruma ve gelecek nesillere aktarma ön plandadır. 1998 dönemi teknolojinin dünya genelinde daha farklı boyutlara geldiği ve evlere farklı araçlarla daha yoğun bir şekilde girmeye başladığı dönemdir. Bu çerçevede programda da bilimsel düşünme becerisinin kazandırılması çağdaş bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve ülke ekonomisi üzerindeki katkıları üzerinde durulmaktadır.

Yapılandırmacı eğitim felsefesine göre hazırlanmış 2005 İlköğretim Programı; Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getiren yurttaşlar yetiştirmenin dışında bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayan, hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı ve verimli kişiler yetiştirmeyi amaç edilerek çağını takip etmeye çalışmaktadır.

2015 İlköğretim Programında dünya gündeminde olan küreselleşme, teknoloji, ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları üzerinde daha detaylı durulmaktadır. Bu

çerçevede öğrencilerin, ekonomi okuryazarı olarak ekonomik kaynakların sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanılmasını öğrenmeleri, küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olmaları, teknolojinin toplumsal ihtiyaçlardan doğduğunu ve toplumları önemli bir ölçüde etkilediğini kavramaları istenmektedir.

2018 İlköğretim Programında, eğitimde bilginin yoğunluğu azaltılarak “Eğitim Hayatın Kendisidir” ilkesine daha fazla ağırlık verilmektedir. Bu çerçevede toplum, toplumu oluşturan kavramlar, toplumsal değişim, toplumsal sorunlar gibi kavramlar öğrencilere deneyimler yoluyla aktarılmalıdır. Küresel çerçevede toplumsal sorunları çözebilmek için sürdürülebilirlik çalışmaları hız kazanırken 2018 eğitim programı da aynı hızla sürdürülebilir kalkınma hedeflerini öğrencilere kazandırmayı amaç edinir. Öğrenciler artık daha yoğun bir biçimde yaratıcı, eleştirel ve üst düzey düşünme beceriyle sorunlara yaklaşmalıdır. Yaşanılan çağ, bilim ve teknoloji çağıdır ve öğrenciler bilim ve teknolojinin toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavramalıdır. Ancak teknoloji ve bilimin faydası olduğu gibi toplum üzerinde olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu bağlamda programda teknolojik araç ve gereçlerden olan ve zamanla bağımlılığa neden olabilecek bilgisayar, televizyon, cep telefonu, tablet, oyun konsolu ve elektrikli ev aletleri gibi elektronik araç ve gereçlerin güvenli kullanımı üzerinde durulması son derece kıymetlidir.

Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) kurucu ülkeleri arasında yer almaktadır. OECD, eğitimde yaşadığımız yüzyılda öğrencilerin gereksinim duyduğu “bilgi, beceri, tutum ve değerlere yönelik” ortak bir dil ve anlayış geliştirmeyi amaç edinir. Bu amaç çerçevesinde “*OECD Öğrenme Pusulası 2030*” oluşturulmuştur. Pusula, öğrencilerin öğretmenlerinden ya da etrafındaki yetişkinlerden belli talimatlar almadan hayatlarını ve dünyalarını kendi bilgi, beceri, değer ve tutumlarına göre nasıl yönlendirebileceklerini gösteren bir öğrenme pusulasıdır (OECD, 2019). Bu çerçevede hem Türkiye'nin kendi eğitim politikası hem de OECD'nin eğitim alanındaki verileri dikkate alınarak hazırlanan 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programı, milli değerler çerçevesinde çağın ihtiyaçlarına ve koşullarına göre düzenlenmiş ve büyük çapta yeniliğe uğramış son programdır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, çok

yönlü bir varoluşu gerçekleştirme mücadelesidir ve amacı “*Yetkin ve Erdemli İnsan*” yetiştirmektedir. Eğitim felsefesi olarak “*Yalnızca medeniyete uyum sağlayan bir nesil değil, etkin olarak medeniyet kurucusu ve geliştiricisi bilge nesiller yetiştirmeyi hedefleyen eğitim felsefemiz doğrultusunda ahlaklı, erdemli, milleti ve insanlık için iyi, doğru, faydalı ve güzel olanı yapmayı ideal edinmiş öğrenci profili modele temel oluşturmaktadır*” (MEB, 2024, s.4) düşüncesini savunmaktadır. Toplumsal değişim süreci açısından programa göre “*eğitim, insan hayatının her aşamasında devam eden bir yolculuktur. Diğer bir ifade ile her toplum ve bu toplumun ferdi olan öğrenci, ortak bir geçmişe sahiptir. Edinilen bilgi ve tecrübeler, gerek toplumun gerekse öğrencinin başarılı olmasına zemin hazırlar. Bu aynı zamanda millet ile birlikte olma bilincine hazırlıktır. Bu nedenle bir öğrencinin eğitim profili oluşturulurken bireysel ve toplumsal çerçevede başarıları, deneyimleri ve öğrenme süreçleri de dikkate alınmalıdır*” (MEB, 2024, s.6). Program yaşanan çağı ve geleceği şekillendirmek için gerekli olan toplumsal değişim temalarını ön planda tutmaya özen göstermektedir.

Sonuç olarak programların içeriğine baktığımızda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra eğitim, toplumu içinde bulunduğu karanlıktan çıkaracak önemli bir güç olarak görülmektedir. Programlarda eğitimin hedefi; Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik, medeni bir yapıya sahip olan, özgürlüğün ve bağımsızlığın değerini bilen, vatansever, fikri, vicdanı, irfanı hür olan, bilimsel ve çağdaş düşünebilen ve yaşamda karşılaştığı sorunları keşfedip çözüm üretebilen bir nesil yetiştirmek şeklinde temellendirilmektedir. Bu kavramlar çerçevesinde her yeni program gerçekleşen toplumsal değişimlerle yeniden şekillendirilmektedir. Genel olarak bakıldığında Cumhuriyetin ilk döneminde savaş sonrası yıpranan bir toplumu ayağa kaldırma, Cumhuriyet rejimini benimsetme ve devleti medenileştirme amacıyla programlar hazırlanırken sonraki süreçte ise Cumhuriyet rejiminin her daim benimsetildiği, öğrenci ilgi ve isteklerinin ön planda olduğu, daha fazla hayata dair sorunların işlendiği, çağın yeniliklerinin daha fazla takip edildiği, küresel bir bakış açısının ve tutumun kazandırıldığı, bilimsel ve üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmeye çalışıldığı, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin takip edildiği, doğayı keşfetme ve yönlendirme arzusunun arttığı, hem milli hem de

evrensel anlayışın işlendiği programların hazırlandığı görölmektedir. Bu bağlamda İlkokul Programlarının, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar hem çağın etkilerine göre değişime uğradığı hem de çağı şekillendirmek üzere yeni içeriklere yer verdiği sonucuna ulaşılabilir. Mevcut çalışma Cumhuriyetten günümüze İlkokul Programları ile sınırlı olduğu için ortaokul ve ortaöğretim kademelerinde de çalışmanın yapılması öneri olarak sunabilir.

KAYNAKÇA

- Akujobi, C. T. & Jackson T. C. B. (2017). Social change and social problems. E. M., Sibiri, E. A, Ekpenyong, N. S. (Eds.) *Major themes in sociology: an introductory*, 491-526. Benin City, Mase Perfect Prints.
- Akyüz, Y. (2012). *Türkiye’de öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkileri (1839-1950)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, H. (2001). *Eğitim sosyolojisinin temel kavram ve alanları üzerine bir araştırma*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilkokullarda izlediği ilköğretim programı: “1924 ilk mektepler müfredat programı”. *İlköğretim Online*, 10(2), 717-734.
- Brameld, T. (1955). *Cultural foundations of education: An interdisciplinary exploration*. New York: Prentice-Hall.
- Brameld, T. (1965). *Education as power: A Marxist interpretation*. Boston: Porter Sargent.
- Counts, S. G. (1932). *Dare the school build a new social order?* The John Day Company.
- Dewey, J. (2023). *Eğitim ve toplum*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Erol, N. (2011). *Toplumsal değişim ve eğitim: temel ilişkiler, çelişkiler, tartışmalar*. Akademik Bakış, 5(9), 109-122.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan A.Ş.
- Gültekin, M. (2020). Cumhuriyet dönemi ilkokul programlarındaki gelişmeler. M. Gültekin (Ed), *Cumhuriyet dönemi ilkokul programları* (ss.2-74), Ankara: Pegem Akademi.
- Gündüz, S. (2005). Eğitim ve Toplumsal Değişim. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(10), 149-168.
- Güven, S. (2017). *Toplumbilim*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Kültür Bakanlığı. (1936). İlkokul programı, Devlet Basımevi.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Maarif Vekâleti. (1924). İlk mekteplerin müfredat programı, Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekâleti. (1926). İlk mekteplerin müfredat programı, Milli Matbaa.
- Maarif Vekâleti. (1930). İlk mekteplerin müfredat programı, Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti. (1936). İlk mekteplerin müfredat programı, Devlet Matbaaları.
- MEB. (1948). *İlkokul programı*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1968). *İlkokul programı*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1998). *İlköğretim okulu programı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- MEB. (2005a). *İlköğretim 1. 2. ve 3.sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

- MEB. (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5. sınıflar)*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2015a). *İlköğretim 1. 2. ve 3.sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2015b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programı*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2018a). *İlköğretim 1. 2. ve 3.sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2018b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programı*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2024a). *Türkiye yüzyılı maarif modeli, öğretim programları ortak metni*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2024b). *İlköğretim 1. 2. ve 3.sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı, Türkiye yüzyılı maarif modeli*, Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2024c). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programı, Türkiye yüzyılı maarif modeli*, Milli Eğitim Basımevi.
- OECD. (2019). *OECD Future of Education and Skills 2030: OECD Learning compass 2030*. https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf
- Şişman, M. (2011). *Eğitim bilimine giriş*, Ankara: Pegem Akademi.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Tezcan, M. (2006). Eğitimin toplumsal temelleri. V. Sönmez (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (ss.95-118). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Varış, F. (1991). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Yalçın, A. (2023). İlköğretim programlarında ahlak eğitiminin tarihsel gelişimi. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 6(2), 236-259.

SUMMARY

With the proclamation of the Republic, under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, a new program was implemented and regulations were made covering all dimensions of social life, from education to economy, from law to political life. Studies carried out in the education system are also among these regulations. In this context, the aim of this study is to analyze the impact of social change processes on the Primary School Programs prepared during the Republic period (1924-2024) and the contribution of these programs to the social change process from different perspectives. Therefore, the current study tried to find answers to the following questions.

In the 1924 Primary School Curriculum, a new regime and management approach that emerged with the establishment of the Republic, especially under the leadership of Atatürk, was introduced and adopted by the people. In the 1926 Primary Schools Curriculum, the struggle for independence, the mistakes of the previous administration and the superiority of the established Republican regime were emphasized. The importance of scientific thinking and technology is emphasized for the modern progress of the newly established Republic of Turkey. The 1936 Primary School Program aimed to raise modern citizens, have a sense of nationality, are patriotic, have economic consciousness and prioritize science, so that the social change experienced with the Republican regime can be strong and continue in the same direction. In the 1948 Primary School Programme, the objectives are presented in more detail and grouped within the framework of the conditions of the age. In the 1968 Primary School Programme, the new constitution, democratic life and the transfer of this life to new generations are more at the forefront. It aims to follow the developments in the field of science and technology around the world. In addition to conveying the characteristics of the Republic of Turkey, the 1998 Primary Education Program focuses on students discovering their interests and talents, problems that may be encountered in daily life, protecting the country's natural resources in terms of sustainability and transferring them to future generations, and scientific and technological studies. 2005 Primary Education Program; In addition to raising citizens who fulfill their duties and responsibilities towards the Republic of Turkey, it aims to raise constructive and productive people who understand the development process of science and technology and its effects on social life. In the 2015 Primary Education Program, the concepts of globalization, technology, economy and sustainable development, which are on the world agenda, are emphasized in more detail. In the 2018 Primary Education Program, concepts such as concepts that constitute society, social change, and social problems should be conveyed to students through experiences. The 2024 Turkey Century Education Model Curriculum is our latest program organized according to the needs and conditions of the age within the framework of national values. The Turkish Century Education Model is a struggle to realize a versatile existence and its aim is to raise "Competent and Virtuous People". It is a program that includes all the themes of social change and progress necessary to shape the present age and the future.

As a result, when we look at the content of the programs, after the establishment of the Republic of Turkey, education is seen as an important power that will take the society out of the darkness it is in. The aim of education in the programs is; to adhere to Atatürk's principles and reforms, republican, nationalist, populist, statist, secular, civilized, knowing the value of freedom and independence, patriotic, free in thought, conscience and wisdom, able to think scientifically and

modernly, and able to discover and find solutions to the problems encountered in life. It was based on raising a generation. It is seen that Primary School curricula have changed according to the effects of age and included new contents to shape the age, from the declaration of the Republic to the present day.

ORCID

Beyhan BAYRAK ORCID: 0000-0001-7428-936X

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde sadece tek bir araştırmacı yer almıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, doküman incelemesine dayalı bir çalışma olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.